

فرا تحلیل مطالعات رفاه اجتماعی در ایران

۹

مقدمه: در پژوهش حاضر، یافته‌های جداگانه پژوهشهای انجام‌شده در حوزه رفاه اجتماعی در چهار فصلنامه تخصصی حوزه رفاه اجتماعی در سالهای ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ با یکدیگر ترکیب و مقایسه شدند.

روش: مطالعه حاضر از نوع مرور ادبیات با روش فراتحلیل است. جامعه آماری شامل تمامی مقالات چاپ‌شده در سالهای ۲۰۰۸ الی ۲۰۲۰ در فصلنامه‌های تخصصی رفاه اجتماعی بود. فصلنامه رفاه اجتماعی، نشریه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، فصلنامه علوم اجتماعی، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، مجله مطالعات اجتماعی ایران، فصلنامه تأمین اجتماعی به‌عنوان منبع جستجوی مقالات موردبررسی قرار گرفتند.

مقالاتی با کلیدواژه رفاه و یا یکی از شاخصهای رفاه بر اساس مؤسسه لگاتوم در مجلات اشاره شده، جستجو شد. بر اساس معیارهای ورود و خروج، مقالات در چند مرحله غربالگری شدند و درنهایت ۴۶ مقاله از کل مقالات برای انجام فراتحلیل انتخاب و بررسی شدند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای Excel و Stata با انجام فراتحلیل (مدل ثابت و مدل تصادفی) و همچنین بررسی ناهمگونی مطالعات تحلیل شد.

یافته‌ها: نزدیک به ۸۴ درصد از پژوهشها فرد را واحد تحلیل خود قرار داده بودند که حاکی از مغفول ماندن نگرش کل‌رایانه در مطالعات جامعه‌شناختی رفاه اجتماعی است. در میان شاخصهای بررسی‌شده بیشترین فراوانی (۱۰ مطالعه) مربوط به امنیت بود. دومین شاخص از شاخصهای رفاه اجتماعی لگاتوم که موردتوجه پژوهشگران قرار گرفت بود، شاخص «سلامت» بود. ۱۹ درصد از پژوهشها عوامل مؤثر بر سلامت را موردسنجش خود قرار داده بودند. مؤلفه سوم که موردتوجه پژوهشگران قرار گرفته بود «کیفیت زندگی» با ۱۷ درصد بود. درنهایت مفهوم سرمایه اجتماعی به‌عنوان پرتکرارترین متغیر در عوامل اثرگذار بر رفاه اجتماعی، دارای بیشترین فراوانی بود.

بحث: با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، یکی از ضعفهای مطالعات رفاه، کمبود پژوهشها با شاخصهای ترکیبی رفاه است. شاخصهای ترکیبی با یکپارچه‌کردن وجوه مختلف رفاه اجتماعی امکان تحلیلهای جامع و یکپارچه‌تری را فراهم می‌کند و کمتر در دام تقلیل‌گرایی می‌افتد. همچنین، شاخصهای ترکیبی با ادغام سویه‌های مختلف رفاه، امکان بیشتری برای ترسیم چگونگی وضعیت موجود رفاه اجتماعی فراهم می‌کند.

۱. محمدعلی محمدی قره‌قانی

دکتر جامعه‌شناس، مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی، پژوهشکده سلامت اجتماعی، دانشگاه علوم توان‌بخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران.

۲. غلامرضا قاندامینی هارونی

دکتر سلامت و رفاه اجتماعی، مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی، پژوهشکده سلامت اجتماعی، دانشگاه علوم توان‌بخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
<Qaedamini@gmail.com>

۳. سحر طالبی

دکتر جامعه‌شناس، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.

۴. کریم مهری

دکتر جامعه‌شناس، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

۵. سید محمد موسوی خطاط

دانشجوی دکترای سلامت و رفاه اجتماعی، گروه آموزشی مدیریت رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم توان‌بخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران.

واژه‌های کلیدی:

فرا تحلیل، رفاه اجتماعی، کیفیت زندگی، بهزیستی، رضایت از زندگی، شاخص لگاتوم، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۴

Meta-analysis of social welfare studies in Iran

▶ 1- Mohammad Ali Mohammadi Ghareghani

Ph.D. in Sociology, Social welfare Management Research Center, Social Health Research Institute, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.

▶ 2- Gholamreza Ghaedamini Harouni

Ph.D in Social Welfare and Health, Social welfare Management Research Center, Social Health Research Institute, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.
(Corresponding Author)
<Qaedamini@gmail.com>

▶ 3- Sahar Talebi

Ph.D. in Sociology, Alzahra University, Tehran, Iran.

▶ 4- Karim Mehri

Ph.D. in Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Urmia University, Urmia, Iran.

▶ 5- Muhammad Moosavy Khatat

Ph.D student in Social Welfare and Health, Faculty of Social welfare Management, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.

Keywords:

Meta-analysis, social welfare, Quality of Life, Well-being, Life Satisfaction, Legatum index, Iran

Received: 2023/07/02

Accepted: 2023/09/26

Introduction: In the present study, separate findings of research conducted in the field of social welfare in four specialized quarterly journals in the field of social welfare from 2005 to 2017 were combined and compared.

Method: The present study is a systematic review with meta-analysis. The statistical population included all the articles during the years 1386 to 1398 in specialized social welfare journals, in Iran. Articles with the key word of well-being or one of the well-being indicators based on the Legatum Institute were searched. Based on the entry and exit criteria, the articles were screened in several stages and finally 46 articles out of all the articles were examined for systematic review and meta-analysis. The data were analyzed using Stata software by performing meta-analysis (fixed and random model).

Findings: Nearly 84% of the researches made the individual the unit of analysis, which indicates that the holistic approach is neglected in the sociological studies of social welfare. Among the examined indicators, the most frequency (10 studies) was related to security. The second was the "health" index and the third component was "quality of life". Finally, the concept of social capital as the most frequent variable in the factors affecting social well-being had the highest frequency.

Discussion: One of the weaknesses of welfare studies is the lack of research with composite indices of welfare. By integrating different aspects of social welfare, composite indicators provide the possibility of more comprehensive and integrated analyzes and are less likely to fall into the trap of reductionism.

Citation: Mohammadi Ghareghani M A, Ghaedamini Harouni G, Talebi S, Moosavi Khatat S M.

(2024). Meta-analysis of Social Selfare Studies in Iran. refahj. 0(91), : 9-60

URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4225-fa.html>

Extended Abstract

Introduction:

Considering what has been said about the place and importance of social welfare in today's society and various researches have been done about it, it was necessary to align these researches in order to reach harmonized and usable results, which meta-analysis as a solid method was chosen to do this task. For this purpose, the separate findings of research conducted in the field of social welfare in four specialized quarterly journals in the field of social welfare from 2005 to 2017 were combined and compared.

Although the discussion about welfare and social justice in Iran has attracted the attention of specialists in this field to some extent, unfortunately, both in terms of the scientific and specialized standards of this field and in terms of the basics of social policy analysis, there is insufficiency and sometimes contradiction among thinkers and researchers. This thread exists. If we pay attention to the discussions that are usually raised by thinkers in the field of social welfare, most of them emphasize the relationship between material and non-material aspects of social welfare (Rabani and others, 2018) and concepts such as justice, equality, freedom, poverty, distribution of resources and ... they point out that in measuring and evaluating these dimensions, anxiety and contradiction are sometimes observed. Considering the existing dispersion in social welfare studies, each of which has different variables, methods and samples, and in this situation, knowing the strengths and weaknesses, and the shortcomings and possibilities of welfare policy and research in The future is impossible except by examining what has been done so far in this field.

The present meta-analysis focuses on social welfare studies on factors affecting social welfare. In other words, considering social welfare as a dependent variable, the current research seeks to identify independent variables that have been identified in the research conducted during the twelve-year period as variables affecting the state of social welfare. On this occasion, an attempt is made to assess the effect size of variables affecting social welfare implemented in Iran with a comprehensive and systematic review and meta-analysis method. In this regard, the results are calculated, compared and combined in the form of "effect size" statistic, which is an objective, uniform and comparable indicator and is an estimate

of the intensity of the impact of the effective variables. Also, by coding and summarizing the characteristics and methodological-theoretical components and other characteristics of the conducted research, in addition to providing a comprehensive description of these characteristics, the impact of these characteristics on the research results will also be discussed. It should be mentioned that the Legatum Institute's social welfare index was used in this meta-analysis to unify the social welfare components or indicators.

Method

The present study is a systematic review with meta-analysis. The statistical population included all the articles during the years 1386 to 1398 in specialized social welfare journals. Social Welfare Quarterly, Journal of Welfare and Social Development Planning, Social Science Quarterly, Social Studies and Research Quarterly in Iran, Journal of Social Studies in Iran, Social Security Quarterly were examined as sources for searching articles. Articles with the key word of well-being or one of the well-being indicators based on the Legatum Institute were searched in the mentioned journals. Based on the entry and exit criteria, the articles were screened in several stages and finally 46 articles out of all the articles were examined for systematic review and meta-analysis. The data were analyzed using Excel and Stata software by performing meta-analysis (fixed model and random model) and also examining the heterogeneity of studies.

Findings

Nearly 84% of the researches made the individual the unit of analysis, which indicates that the holistic approach is neglected in the sociological studies of social welfare. Among the examined indicators, the most frequency (10 studies) was related to security. The second index of Legatum's social well-being indicators that attracted the attention of researchers was the "health" index. 19% of the researches had measured the factors affecting health. The third component that was noticed by the researchers was "quality of life" with a frequency of 17%. Finally, the concept of social capital as the most frequent variable in the factors affecting social well-being had the highest frequency.

According to the obtained results, 4.3% of the investigated researches were con-

ducted by one researcher, 50% by 2 researchers, 32% by three researchers, 10% by 4 people and 2.17% by 5 researchers. As the results show, researchers in the field of welfare studies have cooperated well with each other and 50% of the researches have been done with at least two researchers and only two of the researches have been done with one researcher. The collaboration of researchers is considered a positive point in that it provides the possibility of viewing different perspectives. Considering that one of the screening criteria of the current research was the quantitative research method, it can be expected that most of the researches were conducted with the survey method. Nearly 90% of the reviewed researches, i.e. 41 cases, were conducted with the survey method. The remaining five studies also used other quantitative methods such as correlation analysis, econometrics, descriptive-analytical analysis, ecological correlation type analysis, and quantitative secondary analysis method.

According to the dimensions of well-being in the Legatum index, which was one of the research screening criteria, different dimensions of social well-being were considered. Among them, "security" with 21% has the highest amount. Another dimension that the researchers were interested in was the "health" dimension. 19% of the researches have evaluated the factors affecting health. Another component that has attracted the attention of researchers is "quality of life" with 17% and the concept of social capital, which is the most frequent variable in the factors affecting social well-being, ranks fourth in the independent variables or welfare index with 10%, which shows the importance of social capital. In welfare studies. The next variable "life satisfaction" was measured in 8.6 percent of the studies as an index of social well-being. The independent variables that have been investigated as influencing variables on social well-being were also reviewed. According to the multiplicity of variables used in the researches and to order them, the independent variables were classified into four categories and for this purpose, first the variables were classified based on the possibility of meta-analysis.

Table 2: Combined index values and homogeneity of studies

variables	statistics							
	Number of studies	Sample size	Fixed combination effects	Random mixed effects	Fixed effects 95% confidence intervals	Random effects 95% confidence interval	Homogeneity test (%)	Degrees of freedom
security	7	2546	0.400	0.405	0.367 - 0.432	0.203 - 0.574	96.94	6
social trust	8	2563	0.398	0.405	0.364 - 0.430	0.262 - 0.530	94.05	7
Social capital	14	4823	0.378	0.403	0.353 - 0.402	0.306 - 0.493	93.42	13
religiosity	4	1236	0.304	0.291	0.252 - 0.354	0.156 - 0.415	84.28	3
Socio-economic class	5	1836	0.215	0.207	0.171 - 0.258	0.111 - 0.300	78.08	4

Discussion

According to the obtained results, one of the weaknesses of welfare studies is the lack of researches with composite indices of welfare. By integrating different aspects of social welfare, composite indicators provide the possibility of more comprehensive and integrated analyzes and are less likely to fall into the trap of reductionism. Composite indicators by integrating different types of well-being provide more possibility to draw the current state of social well-being. Based on what was said, social capital was the most frequent variable, but in the discussion of the use of theory, social capital is the most used theory in relation to social well-being and the indicators and factors affecting it in the reviewed studies, with 46% of the total sample. Was. So that 14 studies directly used social capital theories to explain.

To this number, we should add 5 studies that used the theory of social trust and 2 studies that used the role of formal and informal support as explanatory factors.

Ethical considerations

Authors Contribution: All authors contributed to this article.

Funding

This research was done with the financial support of the Research and Technology Vice-Chancellor of the University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences.

Conflict of interest: This article does not overlap with other published works of the authors. Following the ethical principles of research: This research has a code of ethics approved by the ethics committee with number IR.USWR.REC.1399.001 and all rights related to research ethics are respected.

مقدمه

از زمان شکل‌گیری دولتهای مدرن، یکی از کارویژه‌های اصلی آن، تعهدات پیرامون تأمین اجتماعی و برنامه‌های رفاهی بوده است. دولتها به درجات مختلف کوشیده‌اند حداقلی از رفاه و تأمین اجتماعی را برای شهروندان مهیا کنند. گسترش نظریه‌های انسان‌دوستانه، پیشرفت علوم اجتماعی و زیستی و پیدایش نگرشهای جدید در بررسی علل عقب‌ماندگیها، مفهوم و معنای تازه‌ای به رفاه اجتماعی داده است؛ تا جایی که سیاست‌گذاری رفاه اجتماعی به‌عنوان شکلی از تأمین عدالت اجتماعی (کولبی^۱، ۲۰۰۸) نقشی اساسی در برنامه‌های رفاهی کشورها ایفا می‌کند.

بحث درباره رفاه و عدالت اجتماعی در ایران گرچه توجه متخصصان این رشته را تا حدی به خود جلب کرده، اما متأسفانه هم از حیث موازین علمی و تخصصی این رشته و هم از سوی مبانی تحلیل سیاست اجتماعی، نارسایی و گاهی تناقض در میان اندیشه‌ورزان و پژوهشگران این رشته وجود دارد. اگر به مباحثی که نوعاً توسط اندیشمندان حوزه رفاه اجتماعی مطرح می‌شود دقت کنیم، اغلب آنها به رابطه ابعاد مادی و غیرمادی رفاه اجتماعی تأکید کرده (ربانی و همکاران، ۲۰۱۰) و بر مفاهیمی چون عدالت، برابری، آزادی، فقر، توزیع منابع و... اشاره می‌کنند که در سنجش و ارزیابی این ابعاد گاهی تشویش و تناقض مشاهده می‌شود.

به‌عنوان نمونه، برخی سیاست رفاه و دولت رفاهی را دچار بحران می‌بینند (کتابی و همکاران، ۲۰۰۶) و ظهور و افول دولت رفاه در دو دهه پایان قرن بیستم با طرح سیاست «تعدیل ساختاری» را تأیید می‌کنند (زاهدی مازندرانی، ۲۰۰۱). از طرف دیگر ادعا می‌شود که به‌رغم انتقاداتی که از رژیم دولت رفاه صورت گرفته این نظام به‌عنوان کارآمدترین رژیم در ایجاد رفاه حداقلی ابناء شناخته شده است (دادگر و همکاران، ۲۰۱۱).

1 - Colby

همین‌طور در مورد کاهش یا افزایش نابرابری و فقر، نظرات متناقضی وجود دارد که مطالعه‌ای (باباخانی و همکاران، ۲۰۱۳) روند شاخصهای نابرابری درآمدی و فقر را در ایران نزولی و روند شاخصهای سلامت را صعودی ارزیابی کرده است؛ اما در همان زمان بر اساس محاسبات بانک مرکزی، مطالعاتی از افزایش ضریب جینی در سالهای ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ حکایت می‌کنند که به معنای افزایش نابرابری در این سالهاست. در این استدلال اشاره شده که بر اساس محاسبات بانک مرکزی ضریب جینی پس از تجربه کاهش شدید در سال ۲۰۱۲، در سال ۲۰۱۳ اندکی افزایش یافته و در سال ۲۰۱۴ از مقادیر مربوط به سالهای ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ نیز بیشتر شده است (مسیر راهبردی، ۲۰۱۶).

با توجه به پراکندگی موجود در مطالعات رفاه اجتماعی که هر یک از آنها دارای متغیرها، روشها و نمونه‌های متفاوت و گاه ناهم‌ساز با یکدیگر هستند در این شرایط، شناخت نقاط قوت و ضعف و کاستیها و امکانه‌های سیاست‌گذاری و پژوهش رفاهی در آینده، جز از طریق بررسی آنچه تاکنون در این عرصه انجام شده، ناممکن است.

در پاسخ به این نیاز، پژوهشهای بسیاری در خصوص ارزیابی وضعیت رفاه و شناخت عوامل مؤثر بر آن انجام شده اما به نظر می‌رسد نتایج حاصل از پژوهشهای انجام‌شده هماهنگ و یکدست نبوده و منجر به برنامه‌جمعی در حوزه رفاه اجتماعی نشده است. انباشت دانش و تعدد پژوهشها از چشم‌اندازهای نظری متفاوت، حجم زیاد و پراکندگی بیش‌ازحد انتشارات علمی، موجب دشواری در یافتن دانش عینی و کاربردی از میان انبوه اطلاعات پژوهشی می‌شود. این در حالی است که هدف از پژوهش علمی حصول به دانش عینی و نتایج کاربردی از خلال پژوهشها است.

تمرکز فراتحلیل حاضر در بررسی مطالعات حوزه رفاه اجتماعی، بر عوامل مؤثر بر وضعیت رفاه اجتماعی است. به عبارتی‌دیگر، هدف اصلی پژوهش حاضر، ترکیب و مقایسه یافته‌های مجزای پژوهشهای انجام‌شده در زمینه رفاه اجتماعی در فصلنامه‌های تخصصی رفاه

اجتماعی است و برای برآورده شدن این هدف چهار هدف جزئی به این شرح پیگیری شد: (۱) شناسایی نشانگرها (متغیرهای) به کاررفته در سنجش رفاه اجتماعی در مطالعات پیشین، (۲) بررسی ناهمگنی مطالعات مرتبط با حوزه سنجش رفاه اجتماعی بر اساس متغیرهایی چون جنسیت، شهر و روستا، وضعیت اشتغال، زنان و مقطع نشر مقاله، (۳) شناخت اندازه اثر روشهای مختلف نمونه‌گیری در پژوهشها و (۴) شناخت اندازه اثر مقاطع و سالهای مختلف نگارش مقاله رفاه اجتماعی به کاررفته در پژوهشها.

به همین مناسبت، سعی بر این است که با مروری جامع و سیستماتیک و با روش فراتحلیل به ارزیابی اندازه اثر متغیرهای مؤثر بر رفاه اجتماعی که در ایران اجرا شده، پرداخته شود. در این راستا به محاسبه، مقایسه و تلفیق نتایج در قالب آماره «اندازه اثر» پرداخته می‌شود که شاخصی عینی، یکدست و قابل مقایسه بوده و برآوردی از شدت اثرگذاری متغیرهای مؤثر است.

همچنین با کدگذاری و تلخیص ویژگیها و اجزای روشی-تئوریک و سایر ویژگیهای تحقیقات انجام شده، علاوه بر آن که توصیفی جامع از این ویژگیها ارائه می‌شود به تأثیر این ویژگیها بر نتایج تحقیقات نیز پرداخته خواهد شد. قابل ذکر است که شاخص رفاه اجتماعی مؤسسه لگاتوم در این فراتحلیل برای یکدست کردن مؤلفه‌ها یا شاخصهای رفاه اجتماعی موردنظر بوده است.

مبانی نظری و شاخصهای رفاه اجتماعی

اولین برنامه‌ای که مسئله رفاه شهروندان و تأمین حداقلهای زندگی را در دستور کار قرار داد، طرحی موسوم به برنامه فقرا یا قانون فقرا^۱ بود که در قرن شانزدهم و توسط دولت

1. poor law

بریتانیا به اجرا در آمد و هدف از آن تأمین حداقلهایی برای مردم و افزایش توان زندگی برای کمتر برخورداران بود. در دوره مدرن اصلاحاتی که اتوفون بیسمارک صدراعظم مقتدر آلمان در ۱۸۸۹ به عمل آورد، اولین برنامه تأمین اجتماعی به معنای واقعی به شمار می‌رود. از این رو به یک معنا تأمین اجتماعی و برنامه‌های رفاهی همزاد است با صنعتی شدن و به‌طور کلی مدرنیته و از طرف دیگر این سیاستها در ابتدا نه توسط مصلحان و رفرمیستهای اجتماعی بلکه توسط نظامهای اقتدارگرا به مرحله اجرا درآمد. این نکته به‌ظاهر پارادوکسیکال نیازمند توجه بیشتری است.

دولت رفاه و جامعه‌شناسی در امتداد هم رشد یافتند. پایه‌های دولت رفاه مدرن در اواخر قرن ۱۹، ابتدا در آلمان و سپس در بقیه کشورهای غربی بنا شد. این همان دوره‌ای است که جامعه‌شناسی به‌عنوان یک رشته دانشگاهی تأسیس شد. هایکس و اسپینگ اندرسون^۱ معتقدند این هم‌زمانی تصادفی نیست و اضافه می‌کنند که هر دو از مجادله‌ای شایع درباره این‌که چگونه می‌توان به مسائل اجتماعی پرداخت ناشی شده‌اند. چگونه می‌توان نظم و وفاق را در جامعه‌ای فردگرا و قطبی شده تضمین کرد و به کالایی شدن تولید و نیروی کار واکنش نشان داد و تعادل در حال تغییر قدرت سیاسی را که ناشی از فرایند دموکراتیزاسیون است، مدیریت کرد (هایکس و اسپینگ-اندرسون، ۲۰۰۵).

مفهوم رفاه معمولاً برحسب واژه سودمندی^۲ (تینبرگن، ۱۹۹۱) و ارضای نیازهای انسانی (درینوسکی، ۱۹۷۲) تعریف می‌شود. رفاه اجتماعی به‌عنوان پیامد مجموعه موقعیتهای عینی یا شرایط مادی و ادراکات یا دریافتهای ذهنی تعریف می‌شود.

رفاه اجتماعی در کلی‌ترین شکل آن به مجموعه‌ای از قوانین، مقررات و برنامه‌ها ارجاع

1. Esping-Andersen
2. Hicks and Esping-Anderson
3. utility
4. Tinbergen
5. Drewnowski

دارد که به منظور پاسخگویی به نیازهای مادی و معنوی شهروندان ارائه می‌شود. انواع نظامهای رفاهی هر یک بر جنبه خاصی از مفهوم رفاه تأکید می‌کنند و به دنبال آن سیاستهای متفاوتی در این راستا اتخاذ می‌شود. به همین مناسبت تعاریف متعدد و متنوعی از آن ارائه شده از جمله آن که رفاه وقتی وجود دارد که افراد، خانواده‌ها، انجمنها و جوامع، درجاتی از بهبود اجتماعی را تجربه کنند. متضاد رفاه چیزی است که ریچارد تتموس آن را بدبختی اجتماعی می‌نامد. رفاه اجتماعی اما به مفهوم خاص آن شامل گروههای ویژه اجتماعی است که به دلیل ویژگیهای خاص جسمی، روحی، شخصیتی، عاطفی و یا اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی دارای وضعیت متفاوت از بقیه جامعه هستند که باید مورد توجه ویژه برنامه‌ریزان و کارگزاران رفاه اجتماعی قرار گیرند (زاهدی اصل، ۲۰۰۳).

کیفیت زندگی به عنوان هسته مرکزی رفاه اجتماعی بستگی فراوان به بعد اقتصادی فعالیتها و تلاشهای اجتماعی دارد. مفاهیم مرتبط با این بعد را می‌توان شامل فقر، امنیت و توسعه اقتصادی، اشتغال، مسکن، سیستم پرداخت یارانه‌ها، اقتصاد خیریه‌ای و غیرانتفاعی، عدالت اجتماعی و حمایتهای اقتصادی از اقشار آسیب‌پذیر دانست. البته هنوز هم مهم‌ترین تعریف رفاه اجتماعی از حدود هشتاد و پنج سال پیش تاکنون، همان پنج غول مهم فقر است که بورلیج^۱ با متغیرهایی چون نیاز، بیماری، جهل، بهداشت و بیکاری ذکر کرده بود.

مفهوم و محتوای رفاه اجتماعی در چند دهه گذشته با تغییرات عمده‌ای مواجه شده است. تا دهه ۱۹۷۰، همسو با گفتمان مسلط رفاه اجتماعی، این مفهوم معطوف به مقوله‌های کمی، عینی، سنجش‌پذیر و اقتصادی به مثابه علل یا موانع رفاه اجتماعی بود (حامد، ۲۰۱۳). در این دهه گفته می‌شد که رفاه اجتماعی مجموع قوانین، برنامه‌ها و خدمات سازمان‌یافته‌ای است که هدف آن تأمین حداقل نیازهای اساسی تمامی مردم کشور است. در سالهای دهه ۱۹۸۰، این مفهوم تغییر کرد. به نحوی که به مجموعه اقدامات و خدمات گوناگون اجتماعی

1. Beveridge

به منظور تأمین نیازهای افراد و گروهها در جامعه و غلبه بر مسائل اجتماعی اطلاق می‌شود. در حال حاضر، یعنی از دهه ۱۹۹۰ به بعد، رفاه اجتماعی مجموعه شرایطی را دربرمی‌گیرد که در آن، خشنودی انسان در زندگی تأمین شود (افتخاری و توکلی، ۲۰۰۴).

در دهه ۹۰ و بعد از اجلاس کپنهاگ، می‌توان گفت مدل جدیدی از رفاه در قالب توسعه اجتماعی معرفی شد. رویکرد توسعه اجتماعی، رویکردی جایگزین یا مکمل رویکرد سنتی رفاه اجتماعی محسوب می‌شود و بر این تأکید دارد که ایجاد و توسعه سرمایه اجتماعی در جامعه، باید جزئی جدایی‌ناپذیر از بخشهای به هم پیوسته خدمات و رفاه اجتماعی باشد. نظام خدمات رفاهی باید با ایجاد تحرک در شبکه‌های اجتماعی، نقش آنها را در توسعه اقتصادی جامعه پررنگ‌تر کند. رویکرد توسعه اجتماعی تنها بر مشارکت نیروی کار در بازار تأکید نمی‌کند؛ بلکه بر ارتقای شکلهای توسعه انسانی، انباشت داراییهای اجتماع به جای داراییهای فردی، استفاده از سرمایه اجتماعی در اجتماعات فقیر و توسعه بنگاههای خرد اقتصادی تأکید دارد. در رویکرد توسعه اجتماعی نسبت به رفاه اجتماعی، بر رفع تبعیضهای نژادی و جنسی تأکید می‌شود (میدگلی، ۱۹۹۹، به نقل از فیروزآبادی و حسینی، ۲۰۱۳).

در حال حاضر به طور کلی از رفاه معمولاً معانی خوشبختی، شادی، سلامت، موفقیت و شادکامی استنباط می‌شود (گریو، ۲۰۰۸). باین حال، حتی اقتصاددانان نیز در سه دهه اخیر، توجه ویژه‌ای به شاخصهایی داشته‌اند که علاوه بر متغیرهای اقتصادی، دربرگیرنده متغیرهای اجتماعی و انسانی نیز باشد. در شاخصهای جدید رفاه، برخی اوقات شاخص درآمد از شاخص اصلی بیرون آمده و بیشتر به نیازها و دیدگاههای نظری واضح رفاه می‌پردازد؛ مثلاً شاخص کیفی فیزیکی ارائه شده به وسیله موریس در سال ۱۹۷۹، شامل امید به زندگی، مرگ و میر کودکان و باسوادی است.

شاخص کیفیت زندگی داسگوپتا و ویل، آزادیهای مدنی و حقوق سیاسی را به شاخص

توسعه انسانی افزوده است. رحمان میتلهامر و واندشیندر نیز در سال ۲۰۰۳ یک شاخص ترکیبی برای رفاه در نظر گرفته‌اند که هشت بعد اجتماعی دارد که عبارتند از: (۱) ارتباطات اجتماعی (۲) هیجانانگیز (۳) سلامت (۴) شغل (۵) مواد اولیه رفاه (۶) خدمات مدنی و آزادیهای سیاسی (۷) امنیت شخصی و (۸) کیفیت محیط اطراف (بریوگر و وردیر-کوچین، ۲۰۰۷).

شاخصهای رفاه در چندین دهه گذشته تغییرات متعددی را پشت سر نهاد. در این دگردیسی شاهد حرکت از شاخصهای تک متغیره به شاخصهای ترکیبی، فراتر رفتن از مؤلفه‌های اقتصادی و ورود بیانگرهای اجتماعی و همچنین گسترش گروه هدف از اقشار آسیب‌پذیر به تمامی افراد جامعه بوده‌ایم.

اندازه‌گیری رفاه اجتماعی براساس مؤلفه‌های اقتصادی مانند رشد تولید ملی^۲ (درآمد ملی سرانه) شاخص رایجی بوده است. چنین شاخصی از نگرش تک‌بعدی اقتصادی به رفاه اجتماعی ناشی می‌شود. در دهه ۱۹۶۰ در پی ظهور آنچه جنبش بیانگرهای اجتماعی خوانده می‌شد، در نظر گرفتن رفاه اجتماعی به‌عنوان مفهوم چندبعدی نیز آغاز شد. در پی این امر سنجش رفاه اجتماعی تنها مختص به ابعاد اقتصادی نمی‌شد بلکه مواردی مانند سلامت، تحصیلات، اشتغال، محیط‌زیست و مانند آن را نیز شامل می‌شد، مؤلفه‌هایی که برای سنجش بهزیستی افراد درون اجتماع ضروری بوده است (استیگلیتز، سن و فیتوسی، ۲۰۰۹).

پیش‌فرض نهفته در اتخاذ تولید ملی به‌عنوان سنجش رفاه در این بود که همه افراد جامعه از اقتصاد رو به رشد بهره‌مند خواهند شد. همانند این فرض که «موج بلند همه قایقها را بالا می‌برد»، افزایش در سرانه GDP نیز متوسط درآمد هر نفر را افزایش می‌دهد که در ادامه، به شکل خودبه‌خود به سطح بالاتری از بهزیستی مبتنی بر تفکر نفع‌گرایی^۴ سنتی می‌رسد.

1. Brevger & Verdier-chouchane

2. Gross national product

3. Stiglitz-Sen-Fitoussi

4. utilitarian

در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ سطح بالای همبستگی بین سرانه GDP و بیانگرهای مهم بهزیستی (مانند امید به زندگی و نرخ سواد) از این تئوری حمایت می‌کرد؛ اما امروزه این همبستگی کمتر دیده می‌شود (استیگلیتز و همکاران، ۲۰۰۹). این شواهد منجر به توسعه شاخصهای جایگزین مانند شاخص توسعه انسانی سازمان ملل شد و تأکید از تولید به بهزیستی منتقل شد.

در دهه ۱۹۹۰ کارهای متعددی نشان داد که اندازه‌گیری رفاه برحسب سرانه تولید^۱ ضرورتاً منجر به توسعه بیشتر، بهزیستی بالاتر و یا استانداردهای زندگی ارتقاء یافته برای اعضای یک اجتماع نمی‌شود؛ بنابراین چرخشی در سنجش رفاه به عنوان مفهومی چندبعدی که جنبه‌های متعددی را شامل می‌شود رخ داد. در مجموع باید گفت که رویکرد بیانگرهای اجتماعی، رفاه اجتماعی را شامل مؤلفه‌ها یا حوزه‌های متعددی مانند سلامت، تحصیلات، مسکن و غیره می‌داند. در مجموع این بیانگرهای اجتماعی تصویری از رفاه یا بهزیستی افرادی که اجتماع مورد نظر را شکل می‌دهند ارائه می‌دهند.

گسترش گروه هدف از اقشار آسیب‌پذیر به عموم جامعه از دیگر تحولاتی بود که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در تعریف رفاه اجتماعی به وجود آمد. متون جامعه‌شناسی مرتبط با بهزیستی نشان می‌دهد که رفاه، تنها به اقشار آسیب‌پذیر و گروه خاصی از افراد جامعه محدود نمی‌شود، بلکه ابعاد گسترده‌تری پیدا کرده است. همان‌طور که در تعریف سازمان بهداشت جهانی به سلامت از جنبه مثبت آن تأکید شده است و فردی واجد سلامت شناخته می‌شود که به لحاظ زیستی، روانی و اجتماعی از شرایط معینی برخوردار باشد، همین شرایط در شکل گسترده‌تر در مورد رفاه افراد نیز صدق می‌کند. بدین معنا که یکی از ویژگیهای مهم رفاه اجتماعی آن است که فرد از احساس سلامت، امنیت و سرزندگی بالایی برخوردار باشد

1. per capita product

(هاستون و استروب^۱، ۲۰۰۱ به نقل از هزارجریبی و صفری شالی، ۲۰۱۲).

بر این اساس، بیانگرهای مختلف اجتماعی و اقتصادی در یک شاخص ترکیبی واحد، یکپارچه می‌شوند. برخی از شاخصهای ترکیبی در حوزه رفاه و بهزیستی اجتماعی شامل شاخص توسعه انسانی (۲۰۱۱)، شاخص رفاه لگاتوم (۲۰۱۲)، شاخص کیفیت زندگی سالانه بین‌المللی (۲۰۱۱) است. در این تحقیق برای ایجاد همگنی مقالات مورد بررسی، از شاخص رفاه اجتماعی لگاتوم برای تعریف عملیاتی آن و انتخاب کلیدواژه‌های جستجو بهره گرفتیم. همانند شاخص توسعه انسانی^۲ و شاخص کیفیت زندگی^۳ شاخص رفاه لگاتوم نیز از این دغدغه ناشی می‌شود که دستاوردهای انسانی یک کشور به شکل مکفی توسط سرانه GDP بیان نمی‌شود. برخلاف شاخص توسعه انسانی (HDI) که رتبه‌بندی کشورها تنها براساس مقیاس «توسعه» است، تحلیل شاخص لگاتوم رویکرد توسعه‌یافته‌تری به پیشرفت را ارائه می‌دهد. نمره‌های زیرشاخصها، نشانه‌ها از تغییراتی که یک کشور برای افزایش رفاه باید اتخاذ کند را ارائه می‌دهد. شاخص رفاه لگاتوم در سال ۲۰۱۰ برای ۱۱۰ کشور، در سال ۲۰۱۷ برای ۱۴۹ و در سال ۲۰۱۹ برای ۱۶۷ کشور محاسبه شد و کشورها براساس شاخص کل و زیرشاخصها رتبه‌بندی شدند.

شاخص رفاه لگاتوم به‌عنوان مجموع دو آماره ترکیبی استاندارد شده شامل نمره درآمد و نمره بهزیستی برای یک کشور یا منطقه تعریف می‌شود. در ابتدا شاخص لگاتوم مجموع وزن داده شده‌ای از هشت زیرشاخص استاندارد شده بود: اقتصاد، کارآفرینی و فرصت، حکمرانی، آموزش، سلامت، ایمنی و امنیت، آزادی فردی و سرمایه اجتماعی. هر کدام از زیرشاخصها نیز از دو مؤلفه تشکیل شده‌اند: یکی مرتبط با بهزیستی ذهنی و دیگری مرتبط با درآمد. زیرشاخصها با رگرسیون ۸۹ متغیر از داده‌های پیمایش محاسبه می‌شوند که بیشتر آنها از

1. Hewstone and strobe

2. Human development Index (HDI)

3. Life Quality Index(LQI)

مؤسسه نظرسنجی گالوپ^۱ اخذ شده است. متغیرهای وابسته در رگرسیونها برای بعد ذهنی بهزیستی «زندگی امروز» از نظرسنجی جهانی گالوپ (۲۰۱۰) و درآمد سرانه ملی (GDP) برای بعد درآمد هستند. تمامی متغیرها با توجه به ضرایب همبستگی شان به نمره درآمد و نمره بهزیستی وزن‌دهی می‌شوند (دایره المعارف تحقیقات مرتبط به کیفیت زندگی و بهزیستن^۲، ۲۰۱۴).

در سال ۲۰۱۸ شاخص لگاتوم با ترکیب ۹ زیرشاخص یا ستون شامل کیفیت اقتصادی، محیط کاری، حکمرانی، آزادی فردی، سرمایه اجتماعی، ایمنی و امنیت، آموزش، بهداشت و محیط‌زیست، در بین ۱۴۹ کشور اجرا شد. در سال ۲۰۱۹ شاخص رفاه از ۱۲ زیرشاخص یا ستون در سه دسته کلی تشکیل و برای ۱۶۷ کشور محاسبه شد.

در این تحقیق، شاخص رفاه لگاتوم بر شاخصهای ترکیبی دیگر به خاطر جامعیت (حداقل ۹ حوزه رفاه را پوشش می‌دهد)، شمولیت هر دو بعد ذهنی و عینی، گستره جغرافیایی (۱۴۹ کشور) و پوشش زمانی آن (از سال ۲۰۰۷) ترجیح داده شد. بنابراین، شاخص رفاه لگاتوم، زیرشاخصها و عناصر تشکیل‌دهنده آن، براساس نسخه اولیه سال ۲۰۰۹ و دیگری براساس آخرین نسخه و راهنمای مؤسسه لگاتوم ارائه می‌شود (مؤسسه لگاتوم، ۲۰۱۹). دلیل در نظر داشتن نسخه‌های متفاوت شاخص، بازه زمانی دوازده‌ساله جامعه آماری پژوهش بوده است. مؤسسه لگاتوم، از سال ۲۰۰۹ میلادی تاکنون، برای ارزیابی و مقایسه میزان رفاه کشورها، با تنظیم شاخص ترکیبی رفاه که بر اساس فاکتورهای گوناگونی نظیر ثروت، رشد اقتصادی و کیفیت زندگی تنظیم می‌شود، سالانه در سطحی جهانی به رتبه‌بندی ۱۴۲ کشور (دربرگیرنده ۹۶ درصد از جمعیت کره زمین) می‌پردازد که در پنج منطقه آمریکا، اروپا، خاورمیانه و شمال آفریقا، آسیا - اقیانوسیه و آفریقای سیاه را با هشت زیرشاخص کلی و ۸۹ متغیر خرد

1. Gallup World Po

2. Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research

مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

زیرشاخص اقتصاد، عملکرد کشورها را در چهار حوزه سیاستهای اقتصاد کلان، رضایت و چشم‌انداز اقتصادی، بنیانهای رشد و کارآیی بخش مالی موردسنجش قرار می‌دهد. زیرشاخص کارآفرینی و فرصت، محیط کارآفرینی، افزایش فعالیتهای نوآورانه و برابری فرصت در کشورها را می‌سنجد. زیرشاخص حکمروایی، عملکرد کشورها را در سه حوزه دولت پاسخگو و کارآمد، انتخابات آزاد، مشارکت سیاسی و حاکمیت قانونی ارزیابی می‌کند. زیرشاخص آموزش عملکرد کشورها را در سه زمینه دسترسی به آموزش، کیفیت آموزش و سرمایه انسانی موردسنجش قرار می‌دهد. زیرشاخص بهداشت عملکرد کشورها را در سه عرصه برآیندهای بهداشت و سلامت، زیرساختهای سلامت و مراقبتهای پیشگیرانه می‌سنجد. زیرشاخص امنیت و آسایش عملکرد کشورها را از دو منظر امنیت ملی و ایمنی فردی مورد ارزیابی قرار می‌دهد. زیرشاخص آزادی فردی عملکرد و پیشرفت، کشورها را در صیانت از آزادیهای فردی و ارتقاء رواداری اجتماعی می‌سنجد. زیرشاخص سرمایه اجتماعی نیز عملکرد کشورها را در دو حوزه انسجام و مشارکت اجتماعی و شبکه‌های اجتماع - محلی و خانواده موردسنجش قرار می‌دهد.

بنابراین واژه‌های رفاه، اقتصاد، کارآفرینی و فرصت، حکمروایی، بهداشت، آموزش، ایمنی و امنیت، آزادیهای فردی و سرمایه اجتماعی و زیرشاخصهای آنها که در جدول زیر آورده شده است در جستجوی مقالات موردتوجه قرار گرفته و مقالاتی که در عنوان خود از این شاخصها و زیرشاخصهای همراه آن استفاده کرده بودند به عنوان مقالات مرتبط شناسایی و برای بررسیهای بعدی ذخیره می‌شدند.

در رابطه با وضعیت ایران در شاخص لگاتوم بایستی گفت که در جدیدترین رتبه‌بندی سال ۲۰۲۳، ایران جایگاه ۱۲۶ از نظر یک کشور شاد و باسعادت و رضایت از زندگی و امید به داشتن زندگی بهتر در بین ۱۶۷ کشور جهان را احراز کرده است. این رتبه از سال ۲۰۱۹

که در ردیف ۱۱۵ قرار داشت، با سقوط ۱۱ پله‌ای خود، هشدارهای جدی را اعلام می‌کند. در برخی زیرشاخصها مانند بهداشت و آموزش، وضعیت ایران بهتر است که توانسته میانگین را در این سطح حفظ کند. اما زیرشاخصهایی مانند آزادیهای فردی با رتبه ۱۶۵، وضعیت کسب‌وکار با ۱۶۲ و محیط‌زیست طبیعی یا ۱۵۸، ایران را در قعر رتبه‌بندی قرار داده است. بر اساس این گزارش، رتبه ایران در زیرشاخصهای آزادی فردی ۱۶۵، شرایط کسب‌وکار ۱۶۲، محیط طبیعی ۱۵۸، حکمروایی ۱۴۶، کیفیت اقتصاد ۱۳۸، ایمنی و امنیت ۱۳۰، محیط سرمایه‌گذاری ۱۲۹، سرمایه اجتماعی ۱۲۲، زیرساخت اقتصادی و دسترسی بازار ۱۰۲، شرایط زندگی ۸۱، تحصیلات ۷۸ و بهداشت ۵۸ بوده است (مؤسسه لگاتوم، ۲۰۲۳). بیشترین افت شاخص نسبت به سالهای قبل در سرمایه اجتماعی و شرایط کسب‌وکار بوده است.

پیشینه تجربی

پژوهشی که مستقیماً با عنوان فرا تحلیل مطالعات رفاه اجتماعی باشد، یافت نشد اما فراتحلیلهایی که به لحاظ معنایی قرینگی داشته‌اند وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

ابراهیمی (۲۰۱۷) در نگاهی به پژوهشهای رفاه اجتماعی در ایران با تمرکز بر مقالات علمی- پژوهشی در دوره زمانی (۲۰۰۳-۲۰۱۵)، که شبیه‌ترین مقاله یا تحقیق به طرح پیشنهادی حاضر محسوب می‌شود، مرور و فراتحلیلی بر مقالات حوزه رفاه اجتماعی در ایران طی دوره زمانی ۲۰۰۳-۲۰۱۵ داشته است. پرسش اساسی مقاله این بوده که پژوهش رفاه اجتماعی در ایران این دوره چه ویژگیهایی داشته و به چه مسائلی پرداخته است؟ هدف اصلی این فراتحلیل، بررسی و دسته‌بندی پیشینه رفاه‌پژوهی علمی در کشور به منظور شناخت شباهتها و تفاوت‌های این پژوهشها و دستیابی به درکی کلی از مفهوم رفاه و رفاه‌پژوهی است. در این پژوهش، پس از جستجو و مطالعه مقالات متعدد، ۵۴ مقاله علمی- پژوهشی

با عنوان و کلیدواژه رفاه در کشور انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. متغیرهای اصلی بررسی شده در این پژوهش قلمرو رشته‌ای (حوزه مطالعاتی مقالات)، دوره زمانی بررسی مسئله، روش‌شناسی، میدان مطالعه، ابزار گردآوری مطالعات، جامعه آماری (گروههای هدف)، رهیافت‌های نظری، روشهای نمونه‌گیری، واحد تحلیل، نوع تحقیق، تکنیکهای تحلیل داده‌ها، شاخصهای رفاه اجتماعی و یافته‌های مقالات بوده است.

طبق یافته‌های این پژوهش، مقالات بررسی شده، بیشتر از روشهای اقتصادسنجی و پس‌از آن، اسنادی (کتابخانه‌ای) استفاده کرده‌اند. نزدیک به نیمی از مقالات، جامعه آماری یا گروههای هدفشان را به درستی مشخص نکرده‌اند. واحد تحلیل اصلی مقالات، فرد و همچنین طرحها و برنامه‌ها بوده است. ضعف مسأله‌مندی و زمانمندی در بسیاری از مقالات مشاهده می‌شود. کثرت مقالات توصیفی-تحلیلی (از حیث نوع تحقیق) و کمی-کیفی (به لحاظ تکنیکهای تحلیل)، ابهام در نمونه‌گیری و ضعف نظری، ویژگی دیگر بسیاری از مقالات است.

تمرکز بیشتر بر سوبه‌های عینی رفاه اجتماعی نسبت به جنبه‌های ذهنی آن و تقلیل رفاه اجتماعی به بعد اقتصادی در شمار قابل‌توجهی از پژوهشها، مسئله دیگری است که می‌توان به آن اشاره کرد. لذا این پژوهش از نوع توصیفی فراتحلیل دسته‌بندی می‌شود و به فراتحلیل تبیینی که اندازه اثر متغیرهای پژوهشها را بررسی می‌کند، نپرداخته و فقط ۵۴ مقاله علمی-پژوهشی با عنوان و کلیدواژه رفاه در کشور در ۱۴ سال را انتخاب و مورد بررسی قرار داده که بیشتر آسیب‌شناسی روش‌شناختی پروژه‌های انجام شده بوده تا فراتحلیل.

میرمحمدتبار و خراسانی (۲۰۱۸) در فراتحلیل تحقیقات انجام‌شده در حوزه مسائل اجتماعی ایران (با تأکید بر سوء‌مصرف مواد) استدلال کرده‌اند، به دلیل این‌که اعتیاد در جامعه ایران مسئله اجتماعی است، فراتحلیل مذکور با هدف شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر سوء‌مصرف مواد در تحقیقات انجام‌شده صورت گرفته است. روش تحقیق فراتحلیل بوده

و جامعه آماری تحقیق، همه مقالات با موضوع سوء مصرف مواد بوده است که در سه مجله مسائل اجتماعی ایران، رفاه اجتماعی و اعتیادپژوهی از سال ۲۰۰۲ تا پایان سال ۲۰۱۴ چاپ شده‌اند. نتایج نشان داده که بیشترین تحقیقات با روش توصیفی-تحلیلی، اسنادی و تحلیل ثانویه انجام شده است.

زاهدی اصل و پیله‌وری (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای به فراتحلیل مطالعات مربوط به سلامت اجتماعی پرداخته‌اند. در این پژوهش با بهره‌گیری از روش فراتحلیل به تحلیل و ترکیب نتایج مقالات و پایان‌نامه‌های انجام شده، در زمینه سلامت اجتماعی و نیز بررسی مفهوم و نظریه‌های سلامت اجتماعی در پژوهشهای یادشده پرداخته شده است. بدین منظور تعداد ۳۲ پژوهش انجام‌گرفته در زمینه سلامت اجتماعی با بهره‌گیری از ابزار «چک‌لیست» گزینش پژوهشها از نظر فنی و روش‌شناختی (شامل روایی و پایایی مناسب، روش نمونه‌گیری و آماری صحیح) برای بررسی انتخاب شده‌اند.

طبق یافته‌های این تحقیق در بیشتر مطالعات صورت‌گرفته، واحد تحلیل فرد بوده و در تمام موارد از روش پیمایش برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. همچنین نظریه سلامت اجتماعی کیز و پرس‌نامه وی هدایتگر غالب تحقیقات بوده است.

محمدی و همکاران (۲۰۱۳) به فراتحلیل مطالعات فقر در ایران پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آنها نشان می‌دهد یکی از چالشهای جدی بر سر راه ساختار اجتماعی-سیاسی دولتها تعریف فقر است. همیشه بر سر این مسئله که فقر چیست، کشمکش وجود داشته است. غیر از مفهوم، شناخت علل فقر همواره مورد توجه بوده و پژوهشهای بسیاری در این خصوص انجام گرفته است؛ اما این پژوهشها به دلیل تعدد و تنوع روشها و نتایج، در حل مسئله فقر چندان موفق نبوده‌اند.

در این فراتحلیل، ۸۵ مطالعه از حوزه‌های مختلف اقتصادی و جامعه‌شناختی و جغرافیا بررسی شد. همچنین مشخص شد مطالعات اقتصادی در بحث فقر با ۶۶ درصد، غلبه

انکارناپذیری دارند. ۷۲ درصد از مطالعات بررسی شده در این پژوهش، از متغیر وابسته فقر، ۲۱ درصد از توزیع درآمد و ۷ درصد هم از متغیر نابرابری استفاده کرده بودند. بنابراین، تأمین اجتماعی و برنامه‌های رفاهی همزاد با صنعتی شدن و به‌طور کلی مدرنیته است که دولت رفاه و جامعه‌شناسی هم در همین امتداد شکل گرفته و توسعه یافتند. شاید دال مرکزی و محوری این رویکردها مسائل اجتماعی برآمده از فرایند مدرنیزاسیون بود. اما به‌موازات پیشرفت همه‌جانبه در کشورهای پیشگام توسعه، مفهوم رفاه از جهت‌گیری ویژه نسبت به مسائل اجتماعی و اقشار آسیب‌پذیر، به عموم جامعه و گروه‌های اجتماعی برخوردار گسترش یافت و سلامت و سرمایه اجتماعی و رضایت از زندگی و شادمانی را نیز در بر گرفت. بر این اساس، شاخص‌های متعدد ترکیبی برای سنجش رفاه اجتماعی در کشورها تعریف و ارائه شد که شاخص لگاتوم یکی از معتبرترین آنها بوده و در تحقیقی که مقاله حاضر از آن استخراج شده، مبنا قرار گرفته و وضعیت ایران در این شاخص و همچنین از طریق فراتحلیل مطالعات انجام گرفته با کلیدواژه‌های شاخص لگاتوم مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

روش

ماهیت تحقیق و واحدهای تحلیل علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مطالعه حاضر از نوع مرور ادبیات با روش فراتحلیل است که ابتدا هدف پژوهش مشخص و مسئله تحقیق به‌روشنی تعریف شده و از بین مطالعات موجود، از آنهایی که با ملاکهای پژوهش هماهنگی داشتند غربال و مرور شدند؛ سپس داده‌های تحقیقات مرور شده و ویژگیهای آنها براساس هدف تحقیق تلخیص و به‌عنوان ورودی برای انجام فراتحلیل مدنظر قرار گرفتند. نتایج کمی هر مطالعه به‌صورت یک شاخص آماری مشترک، به‌طوری‌که قابل‌مقایسه باشد، تبدیل شد. سرانجام، بر اساس شاخص مشترک محاسبه شده، نتایج

مطالعات ترکیب شده و به عنوان شاخص کلی مورد بررسی قرار گرفت.

در این تحقیق، در مرور نظام مند به متغیرهایی از قبیل انواع همکاری محققان، روش تحقیق و واحد تحلیل مقالات، تعیین کننده های رفاه اجتماعی، نوع چارچوب و الگوی نظری مقالات پرداخته شد. بعد از مرور نظام مند شاخصهای آماری محاسبه شده در هر مقاله تلخیص و به اندازه اثر واحد تبدیل شد.

به طور کلی مرور سیستماتیک حاضر با استفاده از ساختار زیر صورت گرفت:

- یافتن همه مطالعات علمی پژوهشی مرتبط بر اساس معیارهای ورود و خروج
 - ارزیابی هر مطالعه بر اساس معیار عنوان رفاه اجتماعی و یا یکی از شاخصهای آن (غربالگری مرحله اول)
 - انتخاب مقالات و نمونه های پژوهش بر اساس معیار و پروتکل تحقیق (غربالگری دوم)
 - تحلیل محتوا و کدگذاری مقالات برگزیده
 - استخراج داده ها و متغیرها
 - تلفیق یافته ها به شیوه های غیرسوگیرانه
 - ایجاد دیدگاه های جدید به وسیله ترکیب یافته های حاصل از مطالعات مختلف
 - فراهم کردن نتیجه گیریهای با ثبات با توجه به روشهای مختلف مورداستفاده در پژوهشها
 - جامعه آماری (محدوده جستجو) *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*
- جامعه آماری این فراتحلیل، تمامی مقالات فصلنامه های تخصصی رفاه اجتماعی طی ۱۲ سال از سالهای ۲۰۰۸ تا پایان ۲۰۲۰ بود. دلیل انتخاب این دوره زمانی در دسترس بودن نسخه الکترونیک مقالات از سال ۱۳۸۶ به طور هم زمان برای هر چهار مجله بود. در ابتدا چهار مجله زیر به عنوان جامعه آماری پژوهش انتخاب شدند:

(۱) فصلنامه رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی

(۲) نشریه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی

۳) فصلنامه تأمین اجتماعی، مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی

۴) مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه تهران

در طول فرایند پژوهش و در مراجعه به مجلات فوق کاستی‌هایی در جامعه آماری پژوهش دیده شد. بدین صورت که دو مجله فصلنامه تأمین اجتماعی (۶ سال) و مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران (۱ سال) شماره‌ای منتشر نکرده بودند. با توجه به این موضوع و برای جبران کاستی ایجاد شده در جامعه آماری، مجله بررسی مسائل اجتماعی دانشگاه خوارزمی در بازه سالهای ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۰ نیز به جامعه آماری پژوهش اضافه شد.

استراتژی جستجو

در فرایند انتخاب برای افزایش پایایی و کاهش خطا، از دو مسیر به جستجوی مقالات پرداخته شد. ابتدا در هرکدام از مجلات با استفاده از امکان جستجو که در سایت مجله تعبیه شده بود با کلیدواژه‌های رفاه اجتماعی، بهزیستی، کیفیت زندگی، رضایت از زندگی و زیرشاخصهای رفاه لگاتوم، جستجو انجام شد. از آنجایی که در جستجوی دستی کاستی‌هایی در مقالات بازیابی شده دیده شد، برای کاهش خطا و افزایش پایایی، هرکدام از شماره‌های مجله به شکل مجزا و به ترتیب مورد بررسی قرار گرفت و مقالاتی که دارای کلیدواژه رفاه اجتماعی، بهزیستی، کیفیت زندگی، رضایت از زندگی و یا یکی زیرشاخصهای رفاه لگاتوم بود انتخاب و ذخیره شد.

همچنین برای افزایش شمولیت، مقالاتی که دارای اشتراک مفهومی با مفهوم رفاه اجتماعی و شاخصهای آن بودند نیز انتخاب شدند.

انتخاب پژوهشها

برای انتخاب پژوهشهایی که مناسب هدف فراتحلیل حاضر باشند، نیازمند تعیین معیارهای

انتخاب یا معیارهای شمول پژوهشها بودیم. معیارهای انتخاب نیز با توجه به چارچوب تحلیلی پژوهش و پرسش آن مشخص شد. با در نظر داشتن شاخص رفاه لگاتوم به عنوان چارچوب تحلیلی پژوهش و همچنین سؤال مرور نظام مند حاضر که ناظر بر شناسایی عوامل مؤثر بر رفاه اجتماعی بود، معیارهای شمول و انتخاب مقالات از میان جامعه آماری در دو مرحله غربالگری انجام شد. با در نظر گرفتن ملاحظات فوق، در نهایت تعداد ۲۸۹ مقاله به عنوان ورودی، وارد مرحله دوم غربالگری شدند. از این مجموع مقاله، ۱۳۰ مورد مربوط به مجله برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی بود که در مرحله نهایی ۲۹ مورد بررسی شد. ۳۷ مورد مربوط به فصلنامه تأمین اجتماعی بود و از این میان ۱ مورد برای بررسی نهایی انتخاب شد. ۱۱۵ مورد مربوط به فصلنامه رفاه اجتماعی بود و از این میان ۱۳ مورد برای بررسی نهایی انتخاب شد. ۷ مورد مربوط به دو فصلنامه مسائل اجتماعی ایران بود و از این میان ۳ مورد برای بررسی نهایی انتخاب شد.

معیارهای اولیه ورود و خروج مقالات: در غربالگری مرحله اول، مبنای انتخاب مقالات و بررسی معیارهای غربالگری، عنوان مقالات بود. چنانچه کلیدواژه‌های مورد نظر در عنوان مقاله وجود داشت آنگاه چکیده آن مقاله برای اطمینان بیشتر در تطابق با معیارهای ورود غربالگری در مرحله اول بررسی می‌شد. مبنای ارزیابی در غربالگری مرحله دوم متن کامل مقالات بود. متن کامل مقالاتی که به مرحله دوم راه یافتند برای بررسی معیارهای ورود و خروج بررسی شد. چنانچه مقاله‌ای معیارهای مورد نظر را دارا بود، برای ارزیابی نهایی و استخراج داده انتخاب می‌شد و چنانچه معیارهای مورد نظر را تأمین نمی‌کرد از ارزیابی نهایی خارج می‌شد. معیارهای ورود زیر برای انتخاب مقالات مدنظر قرار گرفت: از روش کمی استفاده شده باشد.

رفاه اجتماعی و یا یکی از شاخصهای آن به عنوان متغیر وابسته اندازه گرفته شده باشد. یکی از آماره‌های F ، t ، کای اسکوئر، Z و r برای محاسبه اندازه اثر محاسبه شده باشد.

تمامی مقالات ورودی مرحله دوم غربالگری یعنی ۲۴۴ مقاله براساس معیارهای بالا مورد بررسی قرار گرفتند و در نهایت ۴۶ مقاله واجد تمامی معیارهای مورد نظر بوده و برای بررسی و تحلیل نهایی در نظر گرفته شدند. مشخصات این ۴۶ مقاله در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول ۱: مشخصات ۴۶ مقاله باقی مانده برای مرور

کد	عنوان مقاله	نویسندگان	سال انتشار	مجله
۱	مطالعه سلامت روانی و عوامل فردی و محله‌ای مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهروندان تهرانی)	آقایاری‌هیر، عباس‌زاده، گراوند	۲۰۱۷	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۲	بررسی رابطه میزان مصرف رسانه‌ها و میزان سرمایه اجتماعی شهروندان تهرانی	حسین‌پور و معتمدنژاد	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۳	عوامل مرتبط با کیفیت زندگی سالمندان (سالمندان شهر خمین)	یزادنیپور، سام آرام	۲۰۱۱	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۴	تحلیل کیفیت زندگی سالمندان بازنشسته تهران (با تأکید بر حمایت اجتماعی رسمی و غیررسمی)	موسوی و مصطفایی	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۵	عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی و دانشگاه تهران)	هزارجریبی و مروتی	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۶	بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد شیراز (واحد پردیس))	شریفیان و فتوت	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۷	بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی در میان مادران کودکان کم‌توان ذهنی	شیخی، کمالی، جهان‌آرای	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه

Meta-analysis of social welfare studies in Iran

کد	عنوان مقاله	نویسندگان	سال انتشار	مجله
۸	میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین جانبازان بنیاد شهید و امور ایثارگران شهری	احمدی و حسینی	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۹	عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی جانبازان شهرستان دزفول	لطیفی، فرخ‌وندی	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۱۰	هویت اجتماعی و احساس امنیت (مطالعه موردی زنان تهران)	شایگان و رستمی	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۱۱	بررسی تأثیر امنیت اجتماعی بر میزان رضایت از زندگی در میان دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان دانشکده علوم اجتماعی و مدیریت دانشگاه آزاد تهران شمال)	محسنی تبریزی، حیدری	۲۰۱۲	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۱۲	رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت در میان شهروندان تهرانی	هزارجریبی	۲۰۱۳	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۱۳	بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی و احساس محرومیت بر سلامت شهروندان (مطالعه موردی اصفهان)	علیزاده‌اقدم، ربانی، مبارک‌بخشایش	۲۰۱۳	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۱۴	دینداری و احساس امنیت (مطالعه موردی دانش‌آموزان دختر شهر تهران)	شایگان	۲۰۱۴	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۱۵	تبیین رفاه اجتماعی و تأثیر آن بر احساس امنیت (مطالعه موردی شهر اصفهان)	قاسمی، طاهری، مهربانی	۲۰۱۴	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۱۶	بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)	هزارجریبی، کشوری‌چرمی، فاروقی، متقدم	۲۰۱۵	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه
۱۷	تحلیل جامعه‌شناختی احساس امنیت میان شهروندان اراکی در سال ۱۳۹۰	ساعی، شهبازی، مبارکی	۲۰۱۵	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه

کد	عنوان مقاله	نویسندگان	سال انتشار	مجله
۱۸	بررسی عوامل اجتماعی مؤثر در رضایت از زندگی (مورد مطالعه: شهر اهواز)	باقری، حسین زاده، حیدری، زالی زاده	۲۰۱۶	برنامه ریزی رفاه و توسعه
۱۹	سرمایه اجتماعی و احساس امنیت (مورد مطالعه: دانش آموزان دبیرستانی منطقه ۴ تهران)	شایگان، امین صارمی، عباسی	۲۰۱۶	برنامه ریزی رفاه و توسعه
۲۰	بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار (مورد مطالعه: زنان سرپرست خانوار شهر تهران)	نیارمی، انصاری	۲۰۱۶	برنامه ریزی رفاه و توسعه
۲۱	احساس امنیت اجتماعی و رابطه آن با رضایت از زندگی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه پیام نور استان کرمانشاه)	هزارجریبی، فعلی	۲۰۱۶	برنامه ریزی رفاه و توسعه
۲۲	مطالعه کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهروندان تهرانی)	حسینی امین، سیدمیرزایی، ادیسی	۲۰۱۷	برنامه ریزی رفاه و توسعه
۲۳	تعیین‌کننده‌های اجتماعی سلامت جسمی در میان کارکنان شهرداری منطقه یک تبریز	وصالی، سام‌آرام، اسمعیلی طویل، رسولی	۲۰۱۷	برنامه ریزی رفاه و توسعه
۲۴	عوامل اجتماعی مؤثر بر رضایت از زندگی مورد مطالعه: شهروندان شهر کاشان در سال ۲۰۱۶	نیازی، گنجی، نامورمقدم	۲۰۱۷	برنامه ریزی رفاه و توسعه
۲۵	احساس امنیت اجتماعی زنان و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن؛ شهر سنندج	احمدی و کلدی	۲۰۱۴	رفاه اجتماعی بهزیستی
۲۶	اثرات گردشگری روستایی بر ارتقای شاخصهای رفاه اجتماعی در روستای اونار و کوجنق، شهرستان مشگین شهر	ساربان، یاری حصار، صائب	۲۰۱۷	رفاه اجتماعی بهزیستی
۲۷	تأثیرگذاری هنجارهای مشارکتی بر رفاه اجتماعی	زاهدی‌مازندرانی، شیبانی، علی‌پور	۲۰۱۴	رفاه اجتماعی بهزیستی

Meta-analysis of social welfare studies in Iran

کد	عنوان مقاله	نویسندگان	سال انتشار	مجله
۲۸	رابطه اجتماعات با رفاه ذهنی کودکان ۱۰ تا ۱۲ سال منطقه شش شهر تهران	شهرکی، شیانی	۲۰۲۰	رفاه اجتماعی بهبودی
۲۹	تحلیل رابطه حکمروایی خوب کشورها و کیفیت زندگی شهرها	شریف‌زادگان، قانونی	۲۰۱۸	رفاه اجتماعی بهبودی
۳۰	توسعه اقتصادی، نابرابری درآمدی و سلامت در ایران: ۱۹۷۷-۲۰۰۷	باباخانی	۲۰۰۹	رفاه اجتماعی بهبودی
۳۱	رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی	زاهدی، شیانی، علی‌پور	۲۰۱۰	رفاه اجتماعی بهبودی
۳۲	رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت مادران	خواجه‌دادی، شریفیان‌ثانی، شیانی، کریملو	۲۰۰۹	رفاه اجتماعی بهبودی
۳۳	رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه ذهنی کارکنان وزارت رفاه و تأمین اجتماعی	برادران، حسین‌پور	۲۰۱۳	رفاه اجتماعی بهبودی
۳۴	بررسی جامعه‌شناختی رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان در زوجین شهر کرمان	توکل، معیدفر، مقصودی	۲۰۱۲	بررسی مسائل تهران
۳۵	تأثیر حمایت‌های اجتماعی غیررسمی بر کیفیت زندگی سالمندان بازنشسته به‌مثابه یک مسئله اجتماعی: مطالعه صندوق تأمین اجتماعی و صندوق صنعت نفت	کوششی، سعیدی، پروایی هره‌دشت	۲۰۱۲	بررسی مسائل تهران
۳۶	تبیین جامعه‌شناختی تأثیر اشتغال بر سلامت روان افراد (مطالعه تجربی شاغلین و بیکاران در تهران)	نایبی، رامشگر	۲۰۱۸	بررسی مسائل تهران
۳۷	بررسی عوامل مؤثر بر رفاه مستمری‌بگیران بازنشسته سازمان تأمین اجتماعی مطالعه موردی بازنشستگان شعبه یک کرج	خسروانی، سعیدی	۲۰۱۵	تأمین اجتماعی مؤسسه تأمین اجتماعی

کد	عنوان مقاله	نویسندگان	سال انتشار	مجله
۳۸	سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان	گروسی و نقوی	۲۰۰۹	رفاه اجتماعی بهزیستی
۳۹	بررسی نقش برنامه‌ریزی ناحیه‌ای بر رفاه اجتماعی از دیدگاه مردم	لطیفی، قره‌باغی، حاج علی اکبری و شامی	۲۰۱۸	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی
۴۰	بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان (مورد مطالعه: امامزاده یحیی ساری)	لطیفی، قلندریان و سزگزی	۲۰۱۸	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی
۴۱	مقایسه سرمایه اجتماعی و رفاه ذهنی در بین سالمندان فعال و غیرفعال (با تأکید بر فعالیت بدنی شبکه‌ای)	غفوری و محمدی	۲۰۲۰	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی
۴۲	رابطه اعتماد، آگاهی و شبکه‌های اجتماعی با رفاه اجتماعی در شهر تهران	فیروزآبادی و حسینی	۲۰۱۴	رفاه اجتماعی بهزیستی
۴۳	عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دختر پیش‌دانشگاهی شیراز)	فاتحی و اخلاصی	۲۰۱۴	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی
۴۴	تأثیر توسعه اجتماعی بر سلامت عمومی	محمدزاده، حکمتی فرد و عبدالعلی‌زاد	۲۰۱۷	برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی
۴۵	رابطه عدالت توزیعی و سلامت در ایران	باباخانی، قاسمی، رفیعی، راغفر و بیگلران	۲۰۱۳	رفاه اجتماعی بهزیستی
۴۶	فقر و سرمایه اجتماعی	زاهدی، ملکی و حیدری	۲۰۰۹	رفاه اجتماعی بهزیستی

استخراج داده (برگه استخراج داده‌ها)

خروجی نهایی مرحله غربالگری در نهایت نمونه نهایی پژوهش حاضر برای مرور سیستماتیک و فراتحلیل را تشکیل دادند. متن هرکدام از این مقالات به دقت بررسی شد و داده‌های موردنیاز برای تحلیل و تفسیر داده‌ها از آنها استخراج و در فایل اکسل برای تحلیلهای آماری تجمیع شد. داده‌های استخراج شده عبارت بودند از: عنوان مقاله، سال انتشار، تعداد نویسندگان، روش پژوهش، ابزار گردآوری داده‌ها، روش نمونه‌گیری، اندازه نمونه، جامعه آماری، واحد تحلیل، فرضیه پژوهش، متغیر (های) مستقل، متغیر (های) وابسته، تکنیک تجزیه و تحلیل اطلاعات (آماره‌های به کاررفته)، شاخص رفاه اندازه‌گیری شده و چارچوب نظری. تمامی موارد فوق از مقالات برگزیده استخراج و در فایل اکسل یکپارچه شدند.

پژوهش حاضر فراتحلیل در حوزه رفاه اجتماعی با این نقطه تمایز بود که محاسبه اندازه اثر برای عوامل مؤثر بر رفاه اجتماعی را در نظر داشت. وجه تمایز دیگر، جامعه آماری پژوهش است که در واقع همان جامعه آماری پژوهشهای منتشر شده در مجلات جامعه‌شناختی در حوزه رفاه اجتماعی بود که در فاصله زمانی بین سالهای ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ در یکی از مجلات «فصلنامه رفاه اجتماعی»، «نشریه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی»، «فصلنامه تأمین اجتماعی»، «مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران و مجله» «بررسی مسائل اجتماعی» مورد بررسی قرار گرفته بودند.

یافته‌ها

در ادامه به بررسی یافته‌های تحقیق در قالب دو بخش پرداخته شده که بخش اول نتایج حاصل از مرور نظام‌مند و بخش دوم نتایج حاصل از فراتحلیل داده‌های استخراج شده از این مطالعات است.

بخش اول: نتایج مرور نظام‌مند مقالات

در مرور نظام‌مند نمونه حاصل از غربالگری، مقالات منتخب براساس مواردی چون انواع همکاری پژوهشگران، روش پژوهش، واحد تحلیل، گروه هدف، متغیرهای استفاده شده، نوع چارچوب و الگوی نظری به کار رفته و شاخص رفاه سنجش شده، موردبررسی قرار گرفتند.

همکاری محققان

بر اساس نتایج به دست آمده ۴/۳ درصد از تحقیقات موردبررسی توسط یک محقق، ۵۰ درصد توسط ۲ محقق، ۳۲ درصد توسط سه محقق، ۱۰ درصد توسط ۴ نفر و ۲/۱۷ درصد توسط ۵ محقق انجام شده بود. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد پژوهشگران در حوزه مطالعات رفاه همکاری مناسبی با یکدیگر داشته‌اند و ۵۰ درصد از پژوهشها با حداقل دو پژوهشگر انجام شده است و تنها دو مورد از پژوهشها با یک پژوهشگر انجام شده است. همکاری محققان از آن نظر که امکان نگرش از چشم‌اندازهای متفاوت را فراهم می‌آورد نکته مثبتی تلقی می‌شود.

مقالات مرورشده از جهت روش

مورد دیگری که در مقالات بررسی شده مورد توجه قرار گرفت روش تحقیق بود. با توجه به اینکه یکی از معیارهای غربالگری پژوهش حاضر کمی بودن روش پژوهش بود، بنابراین قابل‌انتظار است که اکثر پژوهشها با روش پیمایش بوده باشد. نزدیک به ۹۰٪ پژوهشهای مرور شده یعنی ۴۱ مورد با روش پیمایش انجام شده بود. پنج پژوهش باقی‌مانده نیز از سایر روشهای کمی مانند تحلیل همبستگی، اقتصادسنجی، توصیفی-تحلیلی، تحلیلی از نوع همبستگی اکولوژیکی و روش تحلیل ثانویه کمی استفاده کرده بودند.

واحد تحلیل و گروه هدف

بر اساس نتایج به دست آمده، در اکثر پژوهشها یعنی در بیش از ۸۴٪ موارد (۳۹ مطالعه) واحد تحلیل «فرد»، در سه مطالعه (۶/۵۲٪) واحد تحلیل «کشور» و در ۲ مطالعه (۴/۳۴٪) «خانوار» و یک پژوهش (۲/۱۷٪) نیز دارای واحد تحلیل زوجین بوده است.

همان طور که مشاهده می شود اکثریت مطالعاتی که فرد را به عنوان واحد تحلیل خود انتخاب کرده اند نشان از غلبه نگرش «فردگرایی روش شناختی» در پژوهشها و کمبود نگرش تاریخی، ساختاری و کل گرایانه است.

با در نظر گرفتن اینکه حوزه بررسی، رفاه اجتماعی است در حاشیه بودن نگرش کل گرایانه اهمیت بیشتری می یابد، زیرا رفاه اجتماعی خود مقوله ای ساختاری و کلان است. با توجه به نمونه پژوهش حاضر، به نظر می رسد نگرش کل گرایانه به مقوله رفاه اجتماعی از منظر جامعه شناختی از حوزه های مغفول در مطالعات جامعه شناختی رفاه اجتماعی است. در پژوهشهایی که فرد واحد تحلیل آنها بوده است (۳۹ مطالعه)، گروه های هدف متفاوتی مورد بررسی قرار گرفته که به ترتیب گروه های شهروندان (۱۵ مورد)، سالمندان و بازنشستگان (۵ مورد)، دانشجویان (۴ مورد)، دانش آموزان (۴ مورد)، زنان (۴ مورد)، مادران (۲ مورد)، کارمندان (۲ مورد)، جانبازان (۲ مورد) و روستائیان (۱ مورد) بوده است.

در میان گروه های هدف، ویژگی های گروه های شهروندان و دانشجویان از شمولیت بیشتری برخوردار هستند و امکان تعمیم نتایج آنها به جامعه بیشتر است. گروه های دیگر مانند بازنشستگان، زنان، جانبازان و مانند آن به دلیل برخی ویژگی های متمایزی که دارند از میزان شمولیت نتایج آنها به جامعه کاسته می شود ولی از طرفی دیگر، امکان بررسی وضعیت رفاه با تمرکز و دقت بیشتری در اقصاء متفاوت را فراهم می کند؛ امری که برای برنامه ریزی های اختصاصی برای گروه های مختلف حائز اهمیت است.

در مجموع پرتکرارترین گروه مورد بررسی از آن شهروندان تهرانی است که با توجه به

مرکزگرایی و حضور بیشتر محققین و دانشگاهیان در شهر تهران امری قابل پیش‌بینی است.

نظریات به کار رفته

از آنجایی که پرتکرارترین متغیر مورد بررسی در مطالعات بررسی شده سرمایه اجتماعی بوده است، بنابراین دور از انتظار نیست که بیشترین نظریات به کار رفته مرتبط با سرمایه اجتماعی باشد؛ به طوری که سرمایه اجتماعی در ۱۴ مطالعه (۳۰ درصد پژوهشها) به عنوان نظریه تبیین‌گر و جوهی از رفاه اجتماعی به کار رفته است.

نظریاتی که اثر اعتماد اجتماعی را بررسی می‌کردند با ۵ مورد (۱۰ درصد)؛ و نظریاتی که به اثر حمایت‌های رسمی و غیررسمی پرداختند با ۲ مورد (۴ درصد) در جایگاه سوم و چهارم در نظریات به کار رفته قرار دارند. با توجه به تغییر فرم و محتوای روابط با افزایش شهرنشینی و همچنین پژوهشهایی که از کاهش سرمایه اجتماعی در جامعه خبر می‌دهند (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۲۰۰۴، ۲۰۰۱، ۲۰۱۶؛ فیروزآبادی و ایمانی جاجرمی، ۲۰۰۷)، در نظر گرفتن سرمایه اجتماعی به عنوان پربسامدترین نظریه در مطالعات بررسی شده تبیین معناداری است. از طرفی دیگر در کنار وضعیت خاص جامعه ایران که کثرت استفاده از نظریات سرمایه اجتماعی را مستدل می‌کند باید از تغییر کلی در سطح جهانی از تأکید صرف بر مؤلفه‌های اقتصادی و افزایش توجه به مؤلفه‌های اجتماعی همچون سرمایه اجتماعی در وضعیت رفاهی جوامع نیز یاد کرد (استیگلیتز و همکاران، ۲۰۰۹). بر اساس مبانی نظری این بحث، تغییر رویکرد بررسی وضعیت رفاه اجتماعی از مقوله‌ای صرفاً اقتصادی به مقوله‌ای چندوجهی و اجتماعی قابل مشاهده است.

پس از رویکرد سرمایه اجتماعی، نظریاتی که بر عوامل مؤثر بر احساس امنیت به عنوان یکی از شاخصهای رفاه تمرکز داشته‌اند با ۷ مورد (۱۵ درصد) جایگاه بعدی را داشته‌اند. با در نظر گرفتن این نکته که رویکردهای جامعه‌شناختی برای برداشت افراد و گروهها از یک

وضعیت اهمیت بیشتری از وضعیت عینی آن قائل هستند در بررسی شاخص امنیت نیز بر احساس امنیت تأکید داشته‌اند.

احساس امنیتی که بی‌تردید از وضعیت عینی امنیت در جامعه متأثر است اما لزوماً با آن همپوشانی کامل ندارد و متغیرهای دیگری علاوه بر وضعیت عینی امنیت، احساس امنیت در افراد را متأثر از خود می‌کنند. بنابراین در بررسی نظریات احساس امنیت، احساس امنیت از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفتند.

پس از دو رویکرد عمده ذکر شده، نظریات «هویت اجتماعی»، «رضایت از زندگی»، «کیفیت زندگی»، «نظریات سلامت» و «نظریات مطالعات سالمندی» هر کدام در دو پژوهش استفاده شدند. بقیه نظریات هر کدام در یک مطالعه به کار رفتند. مانند انواع نظریات توسعه، «توسعه اقتصادی»، «توسعه اجتماعی» و «توسعه گردشگری» که هر کدام یک مطالعه را به خود اختصاص دادند. نظریات «عدالت توزیعی و نابرابری درآمدی»، «نظریات فقر» نیز هر کدام در یک مطالعه استفاده شده‌اند و رویکرد اقتصادی‌تری به رفاه اجتماعی اتخاذ کرده‌اند. در انتها، نظریات «دینداری»، «رفاه ذهنی»، «نظریه محرومیت پنهان» قرار دارند که هر کدام نیز در یک پژوهش به کار رفته‌اند.

شاخصهای رفاهی سنجش شده
با توجه به ابعاد رفاه در شاخص لگاتوم که از معیارهای غربالگری پژوهش بوده است، ابعاد متفاوتی از رفاه اجتماعی مورد توجه قرار گرفتند. با در نظر گرفتن اینکه جامعه آماری پژوهش حاضر، مجلات حوزه جامعه‌شناسی را در برداشتند، بنابراین دور از ذهن نیست که ابعاد اجتماعی رفاه اجتماعی بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته باشد. در این میان «امنیت» با ۲۱ درصد، بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است.

بعد دیگری که پژوهشگران به آن علاقه‌مند بودند بعد «سلامت» بود. ۱۹ درصد از

پژوهشها عوامل مؤثر بر سلامت را موردسنجش خود قرار داده‌اند. مؤلفه دیگری که موردتوجه پژوهشگران قرار گرفته «کیفیت زندگی» با ۱۷ درصد بوده و مفهوم سرمایه اجتماعی که پرتکرارترین متغیر در عوامل اثرگذار بر رفاه اجتماعی است، در بخش متغیرهای مستقل یا شاخص رفاه با ۱۰ درصد رتبه چهارم را دارد که بیانگر اهمیت سرمایه اجتماعی در مطالعات رفاه است.

«رضایت از زندگی» متغیر بعدی در ۸/۶ درصد از پژوهشها به‌عنوان شاخصی از رفاه اجتماعی سنجیده شده بود. دو پژوهش یعنی ۴/۳ درصد نیز «رفاه ذهنی» را به‌عنوان متغیر وابسته خود انتخاب کرده بودند. شاخص «رفاه اجتماعی اروپا» در ۴/۳ درصد از پژوهشها به‌عنوان شاخص رفاه سنجیده شده بود. سایر شاخصها شامل رفاه اجتماعی روستایی، رفاه فردی، رفاه نهادی، وضعیت رفاهی و رفاه اجتماعی با هشت زیرشاخص هر مدام در یک مطالعه سنجیده شده بودند.

متغیرهای مستقل

در این بخش، متغیرهای مستقلی که به‌عنوان متغیرهای اثرگذار بر رفاه اجتماعی موردبررسی قرار گرفته‌اند مرور شد. با توجه به تعدد متغیرهای به کار رفته در پژوهشها و برای نظم‌دهی به آنها، متغیرهای مستقل در چهار دسته و به این منظور، ابتدا متغیرها براساس امکان انجام فراتحلیل طبقه‌بندی شدند. با توجه به ضرورت وجود حداقل سه مطالعه، متغیرهایی که در بیش از سه مطالعه تکرار شده بودند در دسته متغیرهایی قرار گرفتند که امکان محاسبات آماری فراتحلیل را داشته‌اند.

سایر متغیرهای باقیمانده که امکان فراتحلیل نداشته‌اند نیز به سه دسته متغیرهای کلان، متغیرهای خاص وابسته به گروه هدف و متغیرهای اکولوژیکی تقسیم شدند. متغیرهای کلان مانند عدالت، سلامت و مانند آن، متغیرهایی بودند که به دلیل ماهیت عامشان شمولیت

بیشتری داشته و محدود به ویژگیهای گروه هدف نبودند. متغیرهایی را خاص می‌نامیم که با توجه به ویژگیهای گروه هدف در نظر گرفته شده بودند و شمولیت کمتری داشتند. همان‌طور که در بخش گروه هدف اشاره شد، گروههای اجتماعی خاصی مانند، جانبازان، بازنشستگان و یا دانش‌آموزان و یا محیط‌های خاصی مثل مدرسه و خانواده و امثالهم، به‌عنوان جامعه آماری در این پژوهشها انتخاب شده بودند. در نهایت متغیرهای اکولوژیکی بودند که واحد تحلیل به‌صورت فرافردی و به عبارتی مطالعه در سطح اکولوژیک و یا حوزه مأموریت حکمرانی و سیاست‌گذاری کلان مثل محیط‌زیست، فقر و نابرابری، ضریب جینی و رشد اقتصادی در این دسته‌بندی قرار داشتند. با توجه به اینکه در هر مطالعه بیش از یک متغیر به‌عنوان متغیر مستقل سنجیده شده بود، بنابراین مجموع فراوانی متغیرهای مورد بررسی بیش از مجموع مطالعات نمونه یعنی بیش از ۴۶ مورد شد.

بخش دوم: فرا تحلیل عوامل مؤثر بر رفاه اجتماعی

مدل و متغیرهای مناسب برای ورود به فرا تحلیل

دو نوع مدل در ترکیب نتایج و فرا تحلیل وجود دارد. مدل ثابت و مدل تصادفی. در مدل ثابت، تنها تفاوت مطالعات، حجم نمونه است و مطالعات متعدد شباهتهایشان به هم آن‌قدر زیاد است که آنها را می‌توان نمونه‌های متعدد از یک جامعه دانست و تنها تفاوت در حد تفاوت در داخل یک مطالعه است. اما در مدل تصادفی تمامی مطالعات را نمی‌توان نمونه‌ای از یک جامعه یکسان دانست بلکه هر مطالعه، جامعه مشخصی را بررسی کرده است. بنابراین، با توجه به گوناگونی مطالعات بررسی شده، مدل تصادفی برای فرا تحلیل مناسب بود. اما در خصوص متغیرهای وارد شده به فرا تحلیل و با توجه به ضرورت وجود حداقل سه مطالعه برای انجام آن، متغیرهایی که در سه مطالعه یا بیش از آن تکرار شده بودند، امکان محاسبات آماری فرا تحلیل را داشتند که در ادامه متغیرهای مورد نظر و تحلیلهای آماری متناسب ارائه می‌شود.

سرمایه اجتماعی

برای بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی، مطالعاتی که متغیر سرمایه اجتماعی را به عنوان مستقل و رفاه اجتماعی را متغیر وابسته مدنظر قرار داده بودند وارد تحلیل شدند. تعداد این مطالعات ۱۴ مورد بود. ضریب همبستگی پیرسون به عنوان شاخص اندازه اثر مشترک در تمامی این مطالعات مدنظر قرار گرفت و شاخص کل اثر این مطالعات بر اساس فراتحلیل مطالعات همبستگی برآورد شد. بر اساس بررسی صورت گرفته ۴۸۲۳ نمونه در این ۱۴ مطالعه بررسی شده بود. نتایج آزمون همگنی حکایت از معناداری این آزمون داشت که نشان می دهد مطالعات تا حد زیادی ناهمگون هستند و تلفیق آنها با الگوی اثر ثابت موجه نیست و باید از الگوی اثر تصادفی به منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون به ما می گوید که ۱۴ فرضیه مربوط به رابطه سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی، به لحاظ ویژگیها و مشخصه های مطالعه به شدت متفاوت هستند.

بررسی شاخص ناهمگنی نیز نشان داد که میزان ناهمگنی بین این مطالعات برابر با ۹۳/۴ درصد بود (جدول ۲). با توجه به مدل تصادفی فراتحلیل صورت گرفته، مقدار شاخص اثر کل ۰/۳۷۸ با فاصله اطمینان ۹۵ درصد بین ۰/۳۵۳ تا ۰/۴۰۲ به دست آمد که نمایانگر یک ضریب همبستگی متوسط، مثبت و معنادار است. به عبارتی دیگر بر اساس ۱۴ مطالعه مورد بررسی مشخص شد که بین سرمایه اجتماعی و شاخص رفاه اجتماعی رابطه آماری مثبت و معناداری وجود دارد (جدول ۲).

اعتماد اجتماعی

رابطه بین اعتماد اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی در شش مطالعه و با رفاه اجتماعی در دو مطالعه مورد بررسی قرار گرفته بود. طبق شاخص مؤسسه لگاتوم امنیت نیز یکی از ابعاد رفاه اجتماعی است بنابراین در این مطالعه نیز هر دو متغیر وابسته امنیت و رفاه اجتماعی

ذیل رفاه اجتماعی قرار گرفته و به‌طور هم‌زمان نتایج این هشت مطالعه وارد فراتحلیل شد. ضریب همبستگی پیرسون به‌عنوان شاخص اندازه اثر مشترک در تمامی این مطالعات مدنظر قرار گرفت و شاخص کل اثر این مطالعات بر اساس فراتحلیل مطالعات همبستگی برآورد شد. بر اساس بررسی صورت‌گرفته ۲۵۶۳ نمونه در این ۸ مطالعه بررسی شده بود. نتایج آزمون همگنی حکایت از معناداری این آزمون داشت که نشان می‌دهد مطالعات تا حد زیادی ناهمگون هستند ترکیب آنها با الگوی آثار ثابت موجه نیست و باید از الگوی آثار تصادفی به‌منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون به ما می‌گوید که ۸ فرضیه مربوط به رابطه اعتماد اجتماعی و رفاه اجتماعی، به لحاظ ویژگیها و مشخصه‌های مطالعه به‌شدت متفاوت هستند. بررسی شاخص ناهمگنی نیز نشان داد که میزان ناهمگنی بین این مطالعات برابر با ۹۴ درصد است (جدول ۲).

با توجه به مدل تصادفی فراتحلیل صورت‌گرفته، مقدار شاخص اثر کل ۰/۴۰۵ با فاصله اطمینان ۹۵ درصد بین ۰/۲۶۲ تا ۰/۵۳۰ به دست آمد که نمایانگر یک ضریب همبستگی مثبت و معنادار است. به‌عبارتی‌دیگر بر اساس هشت مطالعه موردبررسی مشخص شد که بین اعتماد اجتماعی و شاخص رفاه اجتماعی رابطه آماری مثبت و معناداری وجود دارد (جدول ۲).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

امنیت

احساس امنیت از لحاظ شغلی، اجتماعی، احساس امنیت و امنیت شهروندی در هفت مطالعه موردبررسی قرار گرفته بود. در این هفت مطالعه رابطه بین هر یک از متغیرهای نامبرده با رفاه اجتماعی موردبررسی قرار گرفته بود. ضریب همبستگی پیرسون به‌عنوان شاخص اندازه اثر مشترک در تمامی این مطالعات مدنظر قرار گرفت و شاخص کل اثر این مطالعات بر اساس فراتحلیل مطالعات همبستگی برآورد شد. بر اساس بررسی صورت‌گرفته

۲۵۴۶ نمونه در این ۷ مطالعه بررسی شده بود. نتایج آزمون همگنی حکایت از معناداری این آزمون داشت که نشان می‌دهد مطالعات تا حد زیادی ناهمگون هستند ولی تلفیق آنها با الگوی آثار ثابت موجه نیست و باید از الگوی آثار تصادفی به منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون به ما می‌گوید که ۷ فرضیه مربوط به رابطه بین امنیت و رفاه اجتماعی، به لحاظ ویژگیها و مشخصه‌های مطالعه به شدت متفاوت هستند. بررسی شاخص ناهمگنی نیز نشان داد که میزان ناهمگنی بین این مطالعات حدوداً برابر ۹۷ درصد است (جدول ۲). با توجه به مدل تصادفی فراتحلیل صورت گرفته، مقدار شاخص اثر کل $0/405$ با فاصله اطمینان ۹۵ درصد بین $0/203$ تا $0/574$ به دست آمده که نمایانگر یک ضریب همبستگی متوسط، مثبت و معنادار است. به عبارتی دیگر بر اساس هفت مطالعه مورد بررسی مشخص شد که بین امنیت و رفاه اجتماعی رابطه آماری مثبت و معناداری وجود دارد (جدول ۲).

پایگاه اقتصادی-اجتماعی

رابطه پایگاه اقتصادی-اجتماعی با برخی ابعاد رفاه اجتماعی از جمله سلامت روان، اعتماد اجتماعی، رفاه اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. برای همین منظور و طبق تعریف مؤسسه لگاتوم از رفاه اجتماعی تمامی این پنج مطالعه به طور هم‌زمان وارد فراتحلیل شدند. ضریب همبستگی پیرسون به عنوان شاخص اندازه اثر مشترک در تمامی این مطالعات مدنظر قرار گرفت و شاخص کل اثر این مطالعات بر اساس فراتحلیل مطالعات همبستگی برآورد شد.

بر اساس بررسی صورت گرفته ۱۸۳۶ نمونه در این ۵ مطالعه بررسی شده بود. نتایج آزمون همگنی حکایت از معناداری این آزمون دارد که نشان داد که مطالعات تا حد زیادی ناهمگون هستند ولی تلفیق آنها با الگوی آثار ثابت موجه نیست و باید از الگوی آثار تصادفی به منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون به ما می‌گوید که پنج فرضیه مربوط

به رابطه بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و رفاه اجتماعی، به لحاظ ویژگیها و مشخصه‌های مطالعه به شدت متفاوت هستند. بررسی شاخص ناهمگنی نیز نشان داد که میزان ناهمگنی بین این مطالعات حدوداً برابر ۷۸ درصد است (جدول ۲). با توجه به مدل تصادفی فراتحلیل صورت گرفته، مقدار شاخص اثر کل ۰/۲۰۷ با فاصله اطمینان ۹۵ درصد بین ۰/۳۰۰ تا ۰/۱۱۱ به دست آمده که نمایانگر یک ضریب همبستگی مثبت و معنادار است.

دینداری

در چهار مطالعه رابطه بین دینداری با احساس امنیت اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته بود. در تمامی این مطالعات رابطه مثبت و معناداری بین این دو متغیر گزارش شده است. ضریب همبستگی پیرسون به عنوان شاخص اندازه اثر مشترک در تمامی این مطالعات مدنظر بوده و شاخص کل اثر این مطالعات بر اساس فراتحلیل مطالعات همبستگی برآورد شد. بر اساس بررسی صورت گرفته ۱۲۳۶ نمونه در این ۴ مطالعه بررسی شده بود. نتایج آزمون همگنی حکایت از معناداری این آزمون داشت که نشان می‌دهد مطالعات تا حد زیادی ناهمگون هستند ولی تلفیق آنها با الگوی آثار ثابت موجه نیست و باید از الگوی آثار تصادفی به منظور ترکیب نتایج استفاده کرد. در واقع این آزمون به ما می‌گوید که چهار فرضیه مربوط به رابطه بین دینداری و رفاه اجتماعی، به لحاظ ویژگیها و مشخصه‌های مطالعه به شدت متفاوت هستند. بررسی شاخص ناهمگنی نیز نشان داد که میزان ناهمگنی بین این مطالعات برابر ۸۴ درصد است (جدول ۲). با توجه به مدل تصادفی فراتحلیل صورت گرفته، مقدار شاخص اثر کل ۰/۲۹۱ با فاصله اطمینان ۹۵ درصد بین ۰/۱۵۶ تا ۰/۴۱۵ به دست آمده که نمایانگر یک ضریب همبستگی پائین، مثبت و معنادار است. در نهایت بر اساس چهار مطالعه مورد بررسی، مشخص شد که بین دینداری و احساس امنیت اجتماعی رابطه آماری مثبت و معناداری وجود دارد (جدول ۲).

جدول ۲: مقادیر شاخص ترکیبی و همگنی مطالعات

درجه آزادی	آزمون همگنی (درصد)	فاصله اطمینان اثرات تصادفی	فاصله اطمینان اثرات ثابت	اثرات ترکیبی تصادفی	اثرات ترکیبی ثابت	حجم نمونه	تعداد مطالعه	آماره / متغیر
۶	۹۶/۹۴	۰/۲۰۳-۰/۵۷۴	۰/۳۶۷-۰/۴۳۲	۰/۴۰۵	۰/۴۰۰	۲۵۴۶	۷	امنیت
۷	۹۴/۰۵	۰/۲۶۲-۰/۵۳۰	۰/۳۶۴-۰/۴۳۰	۰/۴۰۵	۰/۳۹۸	۲۵۶۳	۸	اعتماد اجتماعی
۱۳	۹۳/۴۳	۰/۳۰۶-۰/۴۹۳	۰/۳۵۳-۰/۴۰۲	۰/۴۰۳	۰/۳۷۸	۴۸۲۳	۱۴	سرمایه اجتماعی
۳	۸۴/۲۸	۰/۱۵۶-۰/۴۱۵	۰/۲۵۲-۰/۳۵۴	۰/۲۹۱	۰/۳۰۴	۱۲۳۶	۴	دینداری
۴	۷۸/۰۸	۰/۱۱۱-۰/۳۰۰	۰/۱۷۱-۰/۲۵۸	۰/۲۰۷	۰/۲۱۵	۱۸۳۶	۵	پایگاه اجتماعی-اقتصادی

بحث

پژوهش حاضر براساس معیارهای غربالگری خود، به مرور و فراتحلیل مطالعاتی پرداخت که از روشهای کمی و آماری بهره برده بودند. بنابراین، مطالعاتی از حوزه رفاه که روشهای کیفی، تاریخی و مدل سازی را به کار بسته بودند از غربالگری و تمرکز پژوهش حاضر خارج شدند. از طرفی دیگر، جامعه آماری پژوهش، مجلات حوزه جامعه شناسی بودند و از منظر جامعه شناسی به مقوله رفاه و عوامل مؤثر بر آن می پرداختند. بنابراین نتایج پژوهش حاضر بیشتر شامل عوامل یا متغیرهای اجتماعی مؤثر بر رفاه اجتماعی بوده است.

در پژوهش‌های بررسی شده همان‌طور که در بخش واحد تحلیل دیدیم، نزدیک به ۸۴٪ درصد از پژوهش‌ها فرد را واحد تحلیل خود قرار داده بودند و کمبود پژوهش‌ها با واحد تحلیلهای کلان‌تر مشهود است. با در نظر گرفتن این امر که پژوهش‌های بررسی شده کمی و آماری بوده‌اند و امکان تحلیلهای کلان را داشتند، اما با فقدان سطح تحلیلهای کل‌گرایانه‌ای مانند سطوح اکولوژیک و یا حکمرانی از اهمیت آنان در تبیین مسئله رفاه اجتماعی در ایران کاسته شده است. زیرا رویکردهای کمی و آماری بستر مناسبی برای تحلیلهای کلان فراهم می‌آورد، اما با تجمع واحد تحلیلی در سطح فرد، این امکان به شدت کاهش می‌یابد.

قَلت رویکردهای کل‌گرایانه در مطالعات رفاه اجتماعی، هنگامی بیشتر اهمیت می‌یابد که به خاطر بیاوریم که رفاه اجتماعی خود مقوله‌ای کلان و ساختاری است. از این رو، بررسی عوامل مؤثر بر آن و شدت و ضعف آن در طول زمان، از خلال رویکردهای کل‌گرایانه، بصیرتهای قابل‌توجهی در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد. نتایج پژوهش حاضر اما نشان داد نگرش کل‌گرایانه به مقوله رفاه اجتماعی از حوزه‌های مغفول در مطالعات جامعه‌شناختی رفاه اجتماعی است.

در بررسی گروههای هدف مطالعات انتخاب شده، شهروندان با ۳۸ درصد بیشترین فراوانی را در میان گروههای هدف به خود اختصاص داده بودند. به دلیل خصلت عام شهروندان به‌عنوان گروه هدف، متغیرهای موردبررسی در این پژوهش‌ها نیز عام بوده که به همین دلیل نتایج این دسته از پژوهش‌ها امکان تعمیم بیشتری دارند. زیرا متغیرهای موردبررسی آنها فراتر از ویژگیهای این یا آن گروه خاص، شمولیت بیشتری را در بر می‌گرفتند. برخی از پژوهش‌ها نیز با تمرکز بر گروههای هدف خاص، به شکل جزئی‌تری به وضعیت رفاه در ارتباط با آن قشر خاص می‌پرداختند. از میان گروههای اجتماعی، در پژوهش‌های بررسی شده که فرد را واحد تحلیل خود قرار داده بودند سالمندان و بازنشستگان در ۵ مطالعه (۱۲ درصد) بیشترین فراوانی را داشتند. با توجه به رده سنی حساس و آسیب‌پذیری بیشتر این

گروه، چگونگی وضعیت رفاهی تأثیر و تبعات بسیار و مستقیمی بر سلامت و کیفیت زندگی آنان دارد. از این رو در نظر گرفتن سالمندان و بازنشستگان به عنوان گروه هدف به واسطه آسیب پذیری بیشتر این گروه لازم و ضروری است تا با در نظر گرفتن ویژگیها و نیازمندیهای خاص این گروه وضعیت رفاه و عوامل مؤثر بر آن در زندگی سالمندان و بازنشستگان با دقت و موشکافی بیشتری مورد بررسی قرار گیرد تا در صورت امکان نتایج این پژوهشها از سوی نهادهای مسئول برای افزایش رفاه و کیفیت زندگی آنها به کار رود.

پس از سالمندان و بازنشستگان با فاصله ای نزدیک، دانش آموزان، دانشجویان و زنان هرکدام در ۴ پژوهش (۱۰ درصد) بیشترین فراوانی را داشته اند. دانشجویان احتمالاً به دلیل دسترسی بیشتر، گروه هدف مناسب و در دسترسی برای پژوهشگران بودند. دانش آموزان و زنان نیز به دلیل ویژگیها و شرایط منحصر به فرد خود، نیازمند بررسی ویژه برای عوامل اثرگذار بر وضعیت رفاهی خود بودند. فراوانی بعدی در گروههای مورد علاقه پژوهشگران شامل جانبازان، مادران و کارمندان بود که هرکدام در دو پژوهش به عنوان گروه هدف مورد بررسی قرار گرفتند. در نهایت روستاییان تنها در یک پژوهش به عنوان گروه هدف انتخاب شدند که با توجه به جمعیت روستایی کشور و شرایط رفاهی ویژه این گروه، سهم اندکی از پژوهشهای حوزه رفاه را شامل می شود.

از معیارهای غربالگری پژوهش حاضر وجود کلیدواژه رفاه اجتماعی و یا یکی از شاخصهای آن بر اساس شاخص رفاه اجتماعی مؤسسه لگاتوم بوده است. در مرور و بررسی پژوهشهای جامعه آماری هیچ پژوهشی که به شکل صریح شاخص لگاتوم را به عنوان شاخص رفاه اجتماعی خود ذکر کرده باشد، یافت نشد.

در مجموع تعداد کمی از پژوهشها (۲۱ درصد) ترکیبی از متغیرها را به عنوان شاخص رفاه به کار برده بودند. اکثر مطالعات بررسی شده، تنها یکی از شاخصهای موجود در شاخص رفاه اجتماعی لگاتوم مانند امنیت، سرمایه اجتماعی یا سلامت را به عنوان متغیر وابسته در

نظر گرفته بودند. با توجه به چندوجهی بودن شاخص رفاه و جایگزینی شاخصهای ترکیبی به جای شاخصهای تک بعدی (استیگلitz و همکاران، ۲۰۰۹)، کمبود مطالعاتی که از شاخص ترکیبی رفاه بهره برده باشند، از ضعفهای موجود در مطالعات رفاه اجتماعی است. اکثر پژوهشها به نحوی از متغیرهای اجتماعی موجود در شاخص لگاتوم استفاده کرده بودند اما به طور خاص از این شاخص و یا از سایر شاخصهای ترکیبی استفاده نکرده بودند که شاید عمده دلیل آن، دشواریها و دقت و زحمت بهره برداری از این شاخصها است که شاید به دلیل بودجه و یا فرصت زمانی کم این پژوهشها، استفاده از شاخصهای ترکیبی در تحقیقات رفاه اجتماعی ایران، از اقبال چندانی برخوردار نیست.

شاخصهای ترکیبی با یکپارچه کردن وجوه مختلف رفاه اجتماعی امکان تحلیلهای جامع و یکپارچه تری را فراهم می کنند و کمتر در دام تقلیل گرایی می افتند. همچنین با ادغام سوبه های مختلف رفاه، امکان بیشتری برای ترسیم چگونگی وضعیت موجود رفاه اجتماعی را فراهم می کنند. هرچه رفاه سنجیده شده به وضعیت عینی آن نزدیک تر باشد، نتایج به دست آمده نیز از اعتبار بیشتری برخوردار خواهد بود و تصویری واقعی تر از وضعیت رفاه و عوامل مؤثر بر آن ارائه می کند که نتایج قابل کاربردی مناسبی در پی خواهد داشت.

در بحث شاخصهای بررسی شده در این مطالعه، بیشترین فراوانی با ۲۱ درصد (۱۰ پژوهش) از آن امنیت بود که به نظر می رسد از طرف پژوهشگران و یا حکمرانان به عنوان یک مسئله رفاهی مطرح بوده است. دومین شاخص از شاخصهای رفاه اجتماعی لگاتوم که مورد توجه پژوهشگران قرار گرفت، شاخص «سلامت» بود. ۱۹ درصد از پژوهشها عوامل مؤثر بر سلامت و ۱۷ درصد «کیفیت زندگی» را به عنوان مؤلفه رفاهی اجتماعی مورد سنجش خود قرار داده بودند. مفهوم «سرمایه اجتماعی» که پرتکرارترین متغیر در عوامل اثرگذار بر رفاه اجتماعی در بخش متغیر مستقل یا شاخص رفاه سنجیده شده نیز با ۱۰ درصد رتبه چهارم را دارد. «رضایت از زندگی» متغیر بعدی بوده که در ۸/۶ درصد از پژوهش به عنوان

شاخصی از رفاه اجتماعی سنجیده شده بود.

دو پژوهش یعنی ۴/۳ درصد نیز «رفاه ذهنی» را به عنوان متغیر وابسته خود انتخاب کرده بودند. شاخص «رفاه اجتماعی اروپا» نیز در ۴/۳ درصد از پژوهشها به عنوان شاخص مورداستفاده قرار گرفته بود. سایر شاخصهای به کار رفته شامل رفاه اجتماعی روستایی، رفاه فردی، رفاه نهادی، وضعیت رفاهی، هرکدام تنها در یک پژوهش یعنی ۲/۱۷ درصد از پژوهشها به عنوان شاخص رفاه دیده شده بودند.

بر اساس آنچه گفته شد، سرمایه اجتماعی از طرفی پرتکرارترین متغیر بود اما در بحث استفاده از نظریه، سرمایه اجتماعی پرکاربردترین نظریه در رابطه با رفاه اجتماعی و شاخصها و عوامل مؤثر بر آن در مطالعات بررسی شده، با ۴۶ درصد از کل نمونه بود. به طوری که ۱۴ مطالعه به طور مستقیم از نظریات سرمایه اجتماعی برای تبیین استفاده کردند. به این تعداد باید پنج پژوهشی که نظریه اعتماد اجتماعی و دو مطالعه‌ای که نقش حمایت‌های رسمی و غیررسمی را به عنوان عوامل تبیین‌گر به کار برده بودند را نیز افزود. زیرا هم اعتماد اجتماعی و هم حمایت‌های رسمی و غیررسمی هر یک و جوهی از سرمایه اجتماعی هستند و در گفتمان سرمایه اجتماعی قرار می‌گیرند.

پس از رویکرد سرمایه اجتماعی، نظریاتی که بر عوامل مؤثر بر «احساس امنیت» به عنوان یکی از شاخصهای رفاه تمرکز داشته‌اند با ۱۵ درصد جایگاه بعدی را داشته‌اند.

پس از دو رویکرد عمده ذکر شده، نظریه‌های «هویت اجتماعی»، «رضایت از زندگی»، «کیفیت زندگی»، «سلامت» و «نظریه‌های مطالعات سالمندی» هرکدام در دو پژوهش استفاده شده‌اند. بقیه نظریه‌ها مانند انواع توسعه، «توسعه اقتصادی»، «توسعه اجتماعی» و «توسعه گردشگری»، نظریه‌های «عدالت توزیع و نابرابری درآمدی»، «نظریات فقر»، نظریات «دینداری»، «رفاه ذهنی» و «نظریه محرومیت پنهان» هرکدام در یک مطالعه به کار رفته‌اند.

بخشی از اقبال به رویکرد سرمایه اجتماعی در تبیین رفاه اجتماعی متأثر از چرخش جهانی

در نوع مواجهه و ارزیابی رفاه اجتماعی، هم به‌نوعی حکایت از پیروی مسئله اجتماعی ایران از رویکردهای مسئله‌محور غربی و اروپایی توسط پژوهشگران این حوزه است. چرخشی در نگرش به رفاه اجتماعی از مقوله‌ای اقتصادی که متأثر از عوامل و فرایندهای کلان اقتصادی است به‌سوی نگاهی جامع‌تر که از مؤلفه‌های اقتصادی فراتر می‌رود و متغیرها و مؤلفه‌های اجتماعی را نیز در توضیح و تبیین وضعیت رفاه اجتماعی دخیل می‌کند، در محافل علمی و دانشگاهی جهان صورت گرفته است.

در این تغییر نگرش به رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی یکی از مفاهیمی بود که هم به‌عنوان عوامل اثرگذار بر وضعیت رفاه و هم به‌عنوان بخشی از شاخصهای ترکیبی رفاه اجتماعی، بسیار مورد توجه پژوهشگران قرار گرفت. سرمایه اجتماعی خود متغیری از رفاه اجتماعی در شاخصهای ترکیبی مانند شاخص لگاتوم است و هم می‌تواند به‌عنوان متغیری مستقل بر وجوه دیگر رفاه اجتماعی اثر بگذارد و از عوامل اثرگذار بر رفاه اجتماعی باشد. توضیح دیگری که نشان‌دهنده اهمیت سرمایه اجتماعی با وجود این‌که مفهومی نسبتاً جدید و اخیر در مطالعات رفاه اجتماعی محسوب می‌شود، پروپلماتیک بودن آن در جامعه ایران است. جامعه ایران به‌واسطه تغییرات ساختاری کلانی که در چندین دهه گذشته تجربه کرده، شاهد تحول در فرم و محتوای روابط و به عبارتی در سرمایه اجتماعی در جامعه و حوزه حکمرانی بوده است. براساس اکثر پژوهشها و پیمایشها، این تغییرات، کاهش سرمایه اجتماعی را در پی داشته است (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۲۰۰۴، ۲۰۰۱، ۲۰۱۶؛ فیروزآبادی و ایمانی جاجرمی، ۲۰۰۷). از این‌رو توجه به سرمایه اجتماعی و پیامدهای کاهش آن در سطح جامعه و از جمله تبعات آن بر وضعیت رفاه اجتماعی با توجه به شرایط کنونی جامعه، دغدغه و نگرانی معناداری است.

در مرور پژوهشها، عوامل اثرگذار بر رفاه اجتماعی از پژوهشها استخراج شدند. همان‌طور که ملاحظه شد، متغیرهای متعددی در پژوهشها براساس هدف پژوهش و جامعه هدف

مورد بررسی قرار گرفتند. پرتکرارترین این متغیرها برای انجام محاسبات آماری و فراتحلیل یافته‌ها با استفاده از مدل تصادفی ترکیب شدند. همان‌طور که در بخش یافته‌ها دیدیم، متغیرهای «امنیت»، «اعتماد اجتماعی»، «سرمایه اجتماعی»، «دینداری» و «پایگاه اقتصادی-اجتماعی» به ترتیب بیشترین اندازه اثر را بر رفاه اجتماعی داشتند.

در متغیر امنیت، نتایج آزمون همگنی حکایت از معناداری این آزمون دارد که نشان می‌دهد مطالعات تا حد زیادی ناهمگون‌اند و تلفیق آنها با مدل ثابت موجه نیست و باید از مدل تصادفی برای ترکیب نتایج استفاده کرد. در متغیر اعتماد اجتماعی معناداری آزمون همگنی نشان می‌دهد که نتایج تلفیق اثرها در این متغیر را به صورت تصادفی باید بررسی کرد. همچنین، با توجه به آزمون همگنی و اثرهای ترکیب تصادفی، رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی، نمایانگر یک ضریب همبستگی متوسط، مثبت و معنادار است.

نتایج آزمون ترکیبی تصادفی برای متغیرهای دینداری و پایگاه اقتصادی-اجتماعی با رفاه اجتماعی یک ضریب همبستگی پایین، مثبت و معنادار است. سه متغیر اول که بیشترین فراوانی در مطالعات را داشته و همچنین بیشترین اندازه اثر را داشته‌اند یعنی، امنیت، اعتماد اجتماعی و سرمایه اجتماعی؛ هر کدام خود یکی از شاخصهای سنجش رفاه اجتماعی هستند. این امر نشان‌دهنده رابطه متقابل میان متغیرهای مختلف و وجوه مختلف رفاه اجتماعی است. نتایج این پژوهش نشان داد که رفاه اجتماعی به‌عنوان مفهومی چندبعدی از عوامل متعددی تأثیر می‌پذیرد؛ عواملی که با تأثیر و تأثر بر و از یکدیگر بر رفاه اجتماعی کل، نیز اثر می‌گذارند.

در پایان بایستی گفت که انجام این پژوهش دارای محدودیتهایی هم بود که دشواریهای دسترسی الکترونیکی به مجلات موردنظر و عدم چاپ به هنگام و منظم مجلات که گاهی حتی توقف انتشار دوساله هم داشتند، از آن جمله بود.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان در این مقاله مشارکت داشتند.

تأمین مالی

این پژوهش با حمایت مالی معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی انجام شد.

تضاد منافع

این مقاله با سایر آثار منتشر شده نویسندگان همپوشانی ندارد.

رعایت اصول اخلاقی تحقیق

این پژوهش دارای کد اخلاق مصوب کمیته اخلاق با شماره IR.USWR.REC.1399.001 است و در آن کلیه حقوق مربوط به اخلاق تحقیق رعایت شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Babakhani Mohammad; Ghasemi, Syed Ramin; Rafie, Hassan, Raghfar, Hossain and Biglarian, Akbar (2013), The relationship between distributive justice and health in Iran, *Social Welfare Quarterly*, 12(46). (in Persian).
- Berveger.V & Verdier-chouchane. A (2007), Multidimensional measures of well-being: standard of living and quality of life across countries, *World Development*, Vol.35, No.7, pp.1259-1276.
- Colby, Ira C. (2008). *Social welfare policy as a form of social justice*, in *"Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare"*, Edited by Karen M. Sowers and Catherine N. Dulmus, New Jersey: John Wiley.
- Dadgar, Yadollah; Shafie Sardasht, Jafar; Taziki Nejad, Ali (2011), A brief comparison of the characteristics of welfare regimes, *Social Welfare Quarterly*, 10 (36). (in Persian).
- Ebrahimi, Mohammad (2017), A look at social welfare researches in Iran with a focus on scientific-research articles in the period of 2002-2015, *Social Security Quarterly*, 1(46). (in Persian).
- *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Editors: Michalos, Alex C. (Ed.)
- Firouzabadi, Ahmad and Hossaini, Rasoul (2013), The relationship between trust, awareness and social networks with social well-being in Tehran, *Social Welfare Quarterly*, 13(49). (in Persian).
- Firouzabadi, syed Ahmad and Emani Jajrami, Hossain (2007), Social capital and social economic development in Tehran metropolis, *Social Welfare Quarterly*, 6(23). (in Persian).
- Greve. B (2008), What is welfare?, *Central european journal of public policy*, Vol.2, No.1, pp.50-73.
- Hamed, Mabubeh (2013), *Comparative study of the law of the 5th construction plan and the 5th development plan (with an emphasis on the social welfare indicators of interest in social work)*, Welfare Planning and Social Development Quarterly, 4th period, special issue of the first scientific conference of social welfare in Iran. (in Persian).
- Hezarjiribi, Jafar and Safari Shali, Reza (2012), *Anatomy of Social Welfare*, Tehran: Society and Culture. (in Persian).
- Ketabi, Mahmoud; Kalantari, Samad and Afshar Kohan, Javad (2006), The government and the crisis of welfare and development, *Social Welfare Quarterly*, 4(16). (in Persian).

- Ministry of Culture and Islamic Guidance (2001), *National Survey of Values and Attitudes of Iranians*, Azad Research, Tehran, Publications of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (in Persian).
- Ministry of Culture and Islamic Guidance (2004), *National Survey of Values and Attitudes of Iranians*, Azad Research, Tehran, Publications of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (in Persian).
- Ministry of Culture and Islamic Guidance (2004), *National Survey of Values and Attitudes of Iranians*, Azad Research, Tehran, Publications of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (in Persian).
- Ministry of Culture and Islamic Guidance (2016), *National Plan for Measuring the Social Capital of the Country*, National Center for Social Monitoring of the Country, Tehran, Publications of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (in Persian).
- Mirmohammad Tabar and Khorasani, Mohammad Mazloun (2018), Meta-analysis of the research conducted in the field of Iranian social issues (with an emphasis on substance abuse), *Iranian Social Issues Quarterly*, 8(1). (in Persian).
- Mohammadi, Mohammad Ali; Vadadhir, Abouali; Saifi Alireza and Moshtagh, Roushanak (2013), Meta-analysis of poverty studies in Iran, *Social Welfare Quarterly*, 12(45). (in Persian).
- Rabani, Rasoul; Vahid, Ghasemi; Abaszadeh, Mohammad (2010), The relationship between material and non-material dimensions of social welfare and citizens' participation in affairs, *Social Welfare Quarterly*, 8(32). (in Persian).
- Stiglitz-Sen-Fitoussi. (2009). *Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress*. Resource document: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf. Accessed November 2009.
- Strategic path (2016), Examining the developments of the Gini coefficient index in the last decade: <http://masirnama.ir/new/index.php/2014-10-28-22-32-59/682-ra-1029>. (in Persian).
- Tavakoli, Morteza and Roknodin Eftekhari, Abdolreza (2004), rural social welfare: A cognitive approach in explaining identifiers, *Modares Journal of Social Sciences*, 7(2). (in Persian).

- Zahedi Asl, Mohamad (2003), *Investigating the evolution of the social welfare system in Iran (from a political, structural and institutional point of view)*, Higher Institute of Social Security Research, Tehran, Iran. (in Persian).
- Zahedi Asl, Mohamad and Pilevari Azam (2015), A meta-analysis on studies related to social health, *welfare planning and social development quarterly*, 5 (19). (in Persian).
- Zahedi Mazandarani, Mohamad Javad (2001), The Rise and Fall of the Welfare State, *Social Security Quarterly*, 2(3). (in Persian).

